

På vei mot et taktilt språk – hva skal til for å få det til?

En analyse av en god partner i gode dialoger med personer med medfødt døvblindhet

Rapport fra prosjektet «På vei mot et taktilt språk»

På vei mot et taktilt språk – hva skal til for å få det til?
En analyse av en god partner i gode dialoger med personer med medfødt
døvblindhet.

Rapport fra prosjektet «På vei mot et taktilt språk»

Forfatter: Åse Aune Endresen, Bergljot Rieber-Mohn og Annika Maria Johannessen

Bilder: Morten Brun

© Statped

Oslo, 2015

FORORD

I 2011 fikk fagavdeling døvblindhet og kombinerte syn- og hørselsvansker i Statped vest støtte fra koordineringsenheten ved Nasjonalt kompetansesystem for døvblinde, Helse Sør-Øst RHF, til å gjennomføre prosjektet; «På vei mot et taktilt språk». Prosjektet var todelt hvor delprosjektet presentert i denne rapporten fokuserte på hva som fremmer kommunikasjon og språk gjennom taktil modalitet ut fra et interaksjonsperspektiv og fra et partnerperspektiv. Det andre delprosjektet fokuserte på å forstå og utrede taktil arbeidshukommelse og få en bedre forståelse av hvordan relasjonen mellom taktil arbeidshukommelse og taktilt språk henger sammen. Dette er publisert i Guidelines for Assessment of Cognition in Relation to Congenital Deafblindness, Nordic Centre for Welfare and Social Issues (2014). Et verktøy for å kartlegge taktil arbeidshukommelse i tilknytning til dette er under utarbeiding og forventes ferdigstilt i 2016.

Delprosjektene hadde som mål å belyse taktil språklighet fra ulike perspektiv. Selv om de to delene i prosjekt er publisert hver for seg, og derfor kan framstå som to prosjekt, ser vi en tydelig sammenheng mellom dem. Arbeidet med dette delprosjektet har hatt en klar relevans for og styrket prosjektet om taktil arbeidshukommelse og vice versa. Å forstå hva god partnerkompetanse innebærer er en forutsetning for optimalisering av interaksjonen mellom personer med medfødt døvblindhet og deres partnere. En robust interaksjon hvor kommunikasjon og språk fremmes er en forutsetning for å kunne gjenkjenne taktil arbeidshukommelse. Kunnskap om bruk av kognitive strategier for å støtte arbeidshukommelsen er et aspekt for å forstå hva som fremmer utvikling av kommunikasjon og språk.

Styringsgruppen for hele prosjektet har bestått av; Solveig Ervik (Koordineringsenheten), Marit Mjøs (Statped vest), Gro H. Tønnsberg (Statped sørøst) og Evabritt Andreassen (Statped vest). Norsk ressursgruppe for taktil språklighet fungerte som referansegruppe for denne delen av prosjektet. Takk for bidragene dere har gitt.

Takk til Toril Zahl for bidrag underveis og takk til Eija Lundquist, Gro H. Tønnsberg, Jenny S. Hysing, Sally Damslara og Jude T. Nicholas som har lest gjennom utkast til prosjektrapport og kommet med mange nyttige innspill som har vært med å forme rapporten slik den nå er.

Den største takken går til personene som har latt oss analysere og studere dere. Uten dere hadde ikke dette prosjektet blitt til. Dere har lært oss mye og styrket troen på mulighetene og ikke begrensningene. Tusen takk!

Bergen, 9. april 2015

Åse Aune Endresen
Bergljot Rieber-Mohn
Annika M. Johannessen

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4
1.1 Mål:	6
1.2 Avgrensing	6
2.0 Hva har vi gjort- hvorfor og hvordan?	8
2.1 Utvalg	10
2.2 Prosess	11
2.3 Validitet og reliabilitet.....	12
2.4 Etiske overveielser.....	12
3.0 Historien om Ida	13
4.0 Historien om Mats og Ida.....	14
4.1 Historien – den delte opplevelsen	15
4.2 Hva skjedde i interaksjonen?	18
5.0 Historien om Kari og Ida	21
5.1 Hva skjer i interaksjonen?.....	24
6.0 Historien om Ole og Ida	28
6.1 Hva skjer i interaksjonen, hvilke kjennetegn ser vi?	30
6.2 Analyse av interaksjonen	32
6.3 Analyse av uttrykkene.....	34
7.0 Intervju med Ida	35
7.1 Å etablere kontakt – å starte dialogen.....	36
7.2 Å bygge og regulere samtalen	37
7.3 Språk.....	39
7.4 Forventninger og intensjoner	40
8.0 Beskrivelse av kjennetegnene	41
8.1 Kunnskap	42
8.2 Kunnskap hos partner.....	43
8.3 Forventninger og intensjoner	44
8.4 Gjennomføring, teknikk, måte	46
8.5 Etablering og regulering av samtalen (samtaleregulering)	47
8.6 Språk.....	50
9.0 Interaksjonsperspektivet	54
10.0 Avsluttende refleksjoner:	56
Referanser:.....	60
Vedlegg	61

1.0 Innledning

«Kvart menneske ei øy, som kjent. Så det må bruer til. Uendeleg mange slags bruer»
(Vesaas, 1971).

Det ligger i menneskets natur at vi ønsker å møtes, både i fysisk og mental forstand. Vi ønsker nærhet og vi ønsker å kommunisere. Kommunikasjon handler om å forstå og å bli forstått, om å fremme ønsker og om å påvirke eget liv, men i like stor grad handler det om å dele følelser og om å dele tanker. Kommunikasjon gir mulighet for å lære av andre mennesker og er dermed essensielt for å kunne realisere sine potensialer.

Alle har uttrykk som kan bli oppfattet og tolket av andre, og for alle har det stor betydning å bli lyttet til og forstått og å selv forstå andre. Hos noen vil uttrykkene de bruker være begrenset til kroppsspråk og følelsesuttrykk, mens andre tilegner seg språklige uttrykksformer. Vi vil gjennom vår forståelse av begrepet kommunikasjon, hevde at vi aldri har møtt mennesker som ikke har forutsetninger for å kommunisere med andre.

Vi lærer ikke å kommunisere gjennom å trene på ett og ett tegn eller ord, men vi tilegner oss språk og kommunikasjonsferdigheter gjennom å involveres i kommunikasjon med andre. De fleste barn har et naturlig språkmiljø. De er omgitt av andre mennesker som anvender et språk de kan oppfatte, og selv gradvis tilegne seg. Disse andre, som vi her kaller partnere, behersker språket fullendt, det er oftest deres eget førstespråk og «hjertespråk». Partnerne omgir barnet med språk lenge før det selv kan si noe. De språksetter objekter, hendelser, opplevelser og ikke minst følelser. De forteller og kommenterer. De fanger opp barnets første spede forsøk på å si et ord eller gjøre et tegn og de jubler for uttrykket og gjør det stort og betydningsfullt ved å legge opp til at barnet kan få bruke det i kommunikasjon gang på gang.

Et barn på 18 måneder som ser og hører har, ifølge Jane Korsten (Korsten 2011), vært eksponert for talespråk 4380 våkne timer, mens et barn som ser andre kommunisere med grafiske symbol 2 ganger i uken i 20-30 minutter blir 84 år før de

er eksponert for tilsvarende. Hvordan er dette for personer med medfødt døvblindhet? Hvor mye blir de eksponert for et språk de har mulighet for å oppfatte og tilegne seg?

I de senere årene er det utviklet mye ny kunnskap om forutsetninger for utvikling av kommunikasjon og språk hos personer med medfødt døvblindhet. Denne kunnskapen har gjort kompetansesystemet for døvblinde i stand til å støtte utviklingen hos personer med medfødt døvblindhet på en stadig bedre måte. Likevel opplever vi jevnlig at det er et gap mellom det vi antar er personen med medfødt døvblindhet sin kognitive kapasitet, og vedkommende sitt språklige nivå, spesielt med hensyn til ekspressiv kommunikasjon. Dette bekymrer oss. Det å ikke kunne gi uttrykk for tanker og følelser en sitter inne med, er en belastende livssituasjon som kan føre til frustrasjon, utfordrende atferd og/eller depresjon. Så vel personens trivsel som mulighet til læring og utvikling blir hemmet i alvorlig grad.

På et seminar om taktil språklighet som Nordens Velfærdscenter (NVC) arrangerte i april 2010, stilte deltakerne seg spørrende til hvorfor så få personer med medfødt døvblindhet utvikler og bruker taktilt tegnspråk, selv når de er omgitt av personer som bruker tegnspråk og forstår og kan utføre en del tegn. Ut fra hva vi vet om språkutviklingen hos barn som ser og hører, undret vi oss over døvblindes tilgang til et adekvat språkmiljø. Når møter de partnere som virkelig behersker en kroppslig og taktil kommunikasjonsform? Møter de oftere partnere som «stotrer» seg fram med taktile gester og tegn i ufullstendige brokker som ikke blir meningsfulle for en som skal oppfatte med taktil sans? Fordi personer med medfødt døvblindhet har liten tilgang til et naturlig språkmiljø, blir deres mulighet til å utvikle og anvende kommunikasjonsferdigheter fullstendig avhengig av personene de er omgitt av. Til tross for at det finnes mange dyktige foreldre, pedagoger og miljøarbeidere, er det svært få som behersker taktil kommunikasjon i en slik grad at vi kan si at de kan forstå og formidle seg flytende på et taktilt språk.

Hvilken betydning har det så at personer med medfødt døvblindhet som har kognitive potensialer til å utvikle kommunikasjon på et språklig nivå, møter partnere som har gode ferdigheter i taktil kommunikasjon? Er det andre ferdigheter eller egenskaper disse kommunikasjonspartnerne må ha for å kunne fremme språkutviklingen?

Fagavdeling døvblindhet/syn- og hørselsvansker i Statped vest har i flere år samarbeidet med en person som har en unik evne til å etablere kontakt med og få i gang kommunikasjon med personer med medfødt døvblindhet. Hun når frem til den enkelte på en annen måte enn de fleste andre gjør, selv de som kjenner vedkommende godt. Dette har fått oss til å undre oss over hva det er som egentlig skjer mellom denne partneren og personene med medfødt døvblindhet. Hva gjør denne «gode partneren» for at den døvblinde skal kunne tilegne seg og anvende språk i kommunikasjon? Selv om denne partneren, her kalt Ida, har både formell kompetanse og erfaring, gir dette oss ikke tilstrekkelig forklaring på hvorfor hun så ofte oppnår umiddelbar kontakt med personer med medfødt døvblindhet og får de til å ta i bruk sine språklige potensialer. Kunne vi, ved å få et mest mulig nyansert bilde av hva det er Ida tenker og gjør, avdekke, eller kanskje tydeliggjøre elementer i partnerkompetanse som kan bidra til å fremme taktilt språk hos personer med medfødt døvblindhet?

1.1 Mål:

På bakgrunn av disse refleksjonene formet det seg et ønske om å starte et prosjekt med en målsetning om å belyse hva som fremmer kommunikasjon og språk gjennom taktil modalitet. Vi ønsket særlig å fokusere på to spørsmål:

- Hvordan kan vi identifisere og beskrive kjennetegn på partnerkompetanse som fremmer kommunikasjon og språk gjennom taktil modalitet?
- Hva kjennetegner interaksjonen i den gode dialogen når den skjer gjennom taktil modalitet?

1.2 Avgrensing

Å utvikle kommunikasjon og språk gjennom kroppslig/taktil modalitet er komplekst. I dette prosjektet har vi fokusert på partner og betydningen av partners kompetanse for å støtte utvikling av kommunikasjon og språk. Andre betydningsfulle aspekter av språkutvikling som blant annet tilgang til flerparts kontekster, betydningen av å overhøre andre som kommuniserer, tilgang til aktivitet m.m. har vi ikke berørt i denne sammenhengen.

Før vi går videre er det noen nøkkelord vi ønsker å forklare hvordan vi forstår og bruker i denne rapporten.

Kroppslig/taktil modalitet:

Vi har valgt å se kroppslig/taktil modalitet i et dynamisk og funksjonelt perspektiv. Dette betyr at vi bruker kroppslig/taktil modalitet som et samlebegrep for sansemodaliteter som omfatter både berøring og bevegelse med hele kroppen. Den kroppslige/taktile sansen ses på som grunnleggende for å forstå og handle i verden og for utvikling av kommunikasjon og språk.

Partner:

Partner brukes i denne sammenhengen om den personen som er sammen med personen med medfødt døvblindhet.

Partnerkompetanse:

Forstås som den kunnskapen, de erfaringene og de refleksjonene som partneren bruker i interaksjon med personen med medfødt døvblindhet.

Snakke- og lytteposisjoner:

Å innta lytteposisjon bruker vi her om å avlese en annen person taktilt ved å legge hånd, arm, fot eller andre deler av kroppen over eller inntil den en skal avlese. Å innta en snakkeposisjon er å posisjonere seg slik at den kroppsdel som formidler noe vil være under den som lytter. Den som «har tur» i kommunikasjon og handling har snakkeposisjon og den andre avleser ved å innta lytteposisjon. Ved turskifte endres posisjonene, for eksempel kan den parten som har hånden sin i snakkeposisjon og formidler et tegn, endre håndstilling ved å legge sine hender lett over den andres hender og derved indikerer at «nå lytter jeg til det du ønsker å formidle».

Dialog:

Vi velger å forstå dialog som en interaksjon mellom personer som vekselvis kommer med ytringer. Dialoger danner rammen for at kommunikasjon og språk kan oppstå. Når vi i dette prosjektet bruker begrepet *gode dialoger* forutsetter dette at dialogen pågår over tid og der begge to er bidragsyttere i å opprettholde og videreutvikle dialogen (se nærmere utdyping i kapittel 2).

Språk:

«Språk er et dynamisk sett av synlige, hørbare eller følbare kommunikasjonssymboler og elementer som brukes for å manipulere dem. Språk kan også referere til bruken av slike systemer som et generelt fenomen»
(Wikipedia 02.12. 2014)

Narrativ strategi:

Narrativ refererer vanligvis til en fortellerform der det bygges opp en gradvis stigende intensitet og spenning mot et høydepunkt, spenningen utløses og intensiteten synker. En narrativ strategi er å anvende en narrativ form i en dialog for å fange og opprettholde oppmerksomhet og interesse og skape spenning og variasjon for at dialogen og dens innhold skal bli tydelig og engasjerende.

2.0 Hva har vi gjort- hvorfor og hvordan?

For å få tilgang til informasjon om hva som skjer i de gode dialogene, har vi valgt å studere hva vi anser som eksemplariske case. Vi har analysert ut fra et «bottom-up» perspektiv (design). Ut fra dette har vi tatt utgangspunkt i eksempler fra praksisfeltet, og etterstrebet å ha et mest mulig åpent fokus i søken etter kjennetegn hos partner i gode dialoger som fremmer kommunikasjon- og språkutvikling.

Vi brukte videoanalyse og intervju, for å få fram datamateriale som er egnet til å belyse vårt fokus. Videoklippene ble plukket ut av prosjektgruppen fra arkiv med samtykke fra de involverte parter.

Alle videoklippene ble først transkribert ut fra felles transkripsjonsnøkkel (eksempel i vedlegg 1). Videomaterialet ble transkribert pr. sekund, der det ble nedtegnet hva

begge parter gjorde, for å sikre at mest mulig informasjon som er relevant for prosjektet ble avdekket. De tre deltakerne i prosjektgruppen har transkribert hvert sitt videoeksempel, som så har blitt gjennomgått i fellesskap. Alle kasusene har vært gjennom samme analyseprosess, hvor prosjektgruppen har arbeidet sammen. Presentasjon av kasus, analyse og drøfting er deretter skrevet av den samme deltaker som transkriberte. Framstillingene i denne rapporten er blitt noe ulik. Dette har vi valgt å gjøre, fordi ulike aspekter ved de ulike kasusene kan bli bedre eksemplifisert. I transkripsjonene er tegn og gester skrevet med store bokstaver

Hele videomaterialet ble vist til en fagperson med høy kompetanse i tegnspråk og som ikke hadde kjennskap til deltakerne. Hun ble bedt om å identifisere og kommentere tegnspråklige elementer i de ulike videoene, både for å sikre at alle casene har elementer av taktilt tegnspråk og for å bidra til å kunne identifisere og beskrive disse.

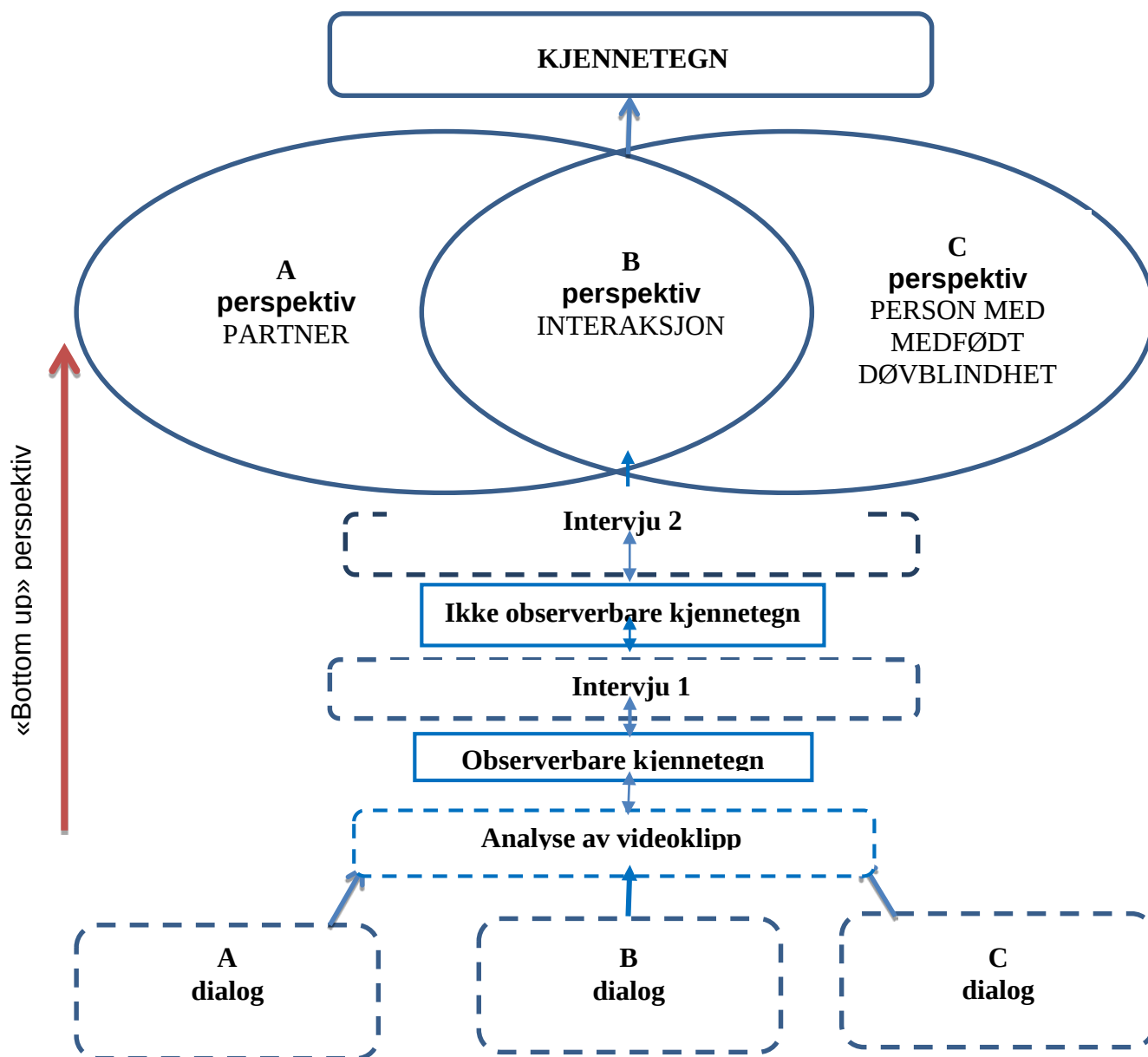
Rammen og tematikken for intervjuene utkrystalliserte seg etter analysen av videoene. Det er partneren i videoene som er intervjuobjekt. Det ble valgt en relativt åpen intervjuform slik at intervjuobjektets svar i minst mulig grad ble påvirket av intervjuerne. Når det var ønskelig med utdypende svar eller eksempler, fulgte oppfølgingsspørsmål. Svarene i det første intervjuet fulgte til en viss grad fasene i prosessen der partneren prøver å etablere kontakt, starte kommunikasjon og gjennomføre en dialog med en person med medfødt døvblindhet. Intervjuobjektet ble intervjuet to ganger med ca. 10 måneders mellomrom. Det andre intervjuet var ikke planlagt på forhånd, men gjennom vårt bottom-up perspektiv utkrystalliserte det seg nye elementer i analysen som vi hadde behov for å utdype nærmere. Dette handlet særlig om ikke- observerbare elementer som holdninger, tanker om forventninger og intensjoner og hvordan relasjonen påvirker interaksjonen. Vi har valgt å framstille de to intervjuene samlet, og har foretatt en viss "rydding" for å få en mer tematisk framstilling. Under intervjuene ble det brukt lydopptak som ble transkribert i etterkant.

2.1 Utvalg

Grunnlaget for utvalget er problemstillingene i prosjektet (s. 4). Det ble plukket ut tre videosekvenser som prosjektgruppen mener viser eksemplariske dialoger og som har bredde nok til å belyse prosjektets problemstillinger. Disse tre dialogene ble valgt etter følgende kriterier:

- Partner som har lang erfaring i å arbeide med personer med medfødt døvblindhet, som har høy kroppslig/taktil tegnspråklig kompetanse og som kan inngå i dialoger med personer med medfødt døvblindhet over tid.
- Partner som vi anser som «eksemplarisk partner» med hensyn til å etablere dialoger med personer med medfødt døvblindhet.
- Voksne personer med ulik grad av alvorlig kombinert syn og hørselstap og som er identifisert som døvblind.
 - En helt døv og blind
 - En døv med synsrest
 - En med både syn og hørselsrest
- Ulik kommunikativ/språklig utvikling hos personene med medfødt døvblindhet.
- Ulike relasjoner mellom partner og personen med medfødt døvblindhet.
 - et førstegangsmøte
 - et møte der partner og personene med medfødt døvblindhet har møtt hverandre 4 ganger.
 - et møte hvor partner og personen med medfødt døvblindhet har kjent hverandre over flere år.
- Dialoger der begge partene er bidragsytere med hensyn til å opprettholde og videreutvikle dialogen.
- Språklige elementer hos begge parter i dialogen.
- Dialoger som pågår over tid vurdert ut fra resiprositet forstått som: «snakke-lytte» aktivitet i en alternerende flyt og operasjonalisert som minimum «lytte-snakke-lytte» eller «snakke-lytte-snakke» aktivitet.

2.2 Prosess

Figur 1, prosess modell

Som vist i figur 1, så foregikk prosessen slik at observerbare kjennetegn ble notert utfra videotranskripsjonene. Det ble gjennomført et intervju og resultatene fra analysene av de tre dialogene og intervjuet ble sammenholdt og drøftet i prosjektgruppen. Ut fra denne drøftingen ble faktorer som gikk igjen, og som vi mente hadde betydning, notert som observerbare kjennetegn. I tillegg utkrystalliserte det seg spørsmål om det var kjennetegn som ikke var direkte observerbare, men som tidligere nevnt, i større grad rettet prosjektgruppens fokus mot temaer som bl.a.

holdninger, intensjoner og relasjoner. Det ble gjennomført et nytt intervju som i større grad rettet seg mot slike ikke-observerbare faktorer. Deretter ble nye kjennetegn formulert, og disse supplerte de som var kommet fram ved analysen av videoeksemplene. Listen med kjennetegn ble drøftet og sortert og kategorier tok form. Kjennetegnene er drøftet i lys av de ulike perspektivene som beskrevet i prosessmodellen.

2.3 Validitet og reliabilitet

Det er områder i prosjektprosessen som bør diskuteres i lys av validitet og reliabilitet, særlig i forbindelse med subjektivitets- og objektivitetsspørsmål knyttet til utvalg og personene med medfødt døvblindhet sine perspektiver.

Alle deltakerne er kjent for prosjektgruppen og er valgt ut fra pågående saker som prosjektgruppen arbeider med. Dette har gjort det mulig å finne frem til eksemplariske dialoger. På en annen side kan dette gjøre at prosjektets objektivitet blir begrenset .

Også med hensyn til å forsøke å beskrive personene med døvblindhet sine perspektiv, vil objektivitetsspørsmålet være i fare og prosjektet kan fremstå som subjektivt, da vi har liten tilgang til direkte informasjon fra personene med medfødt døvblindhet. Metodetriangulering (intervju og videoanalyse), observasjonstriangulering (tredjepart som har sett på videoene) og "bottom-up" perspektivet har vært forsøk på å ivareta objektiviteten i prosjektet. Prosjektets målsetning er å fremme kunnskap om partnerkompetanse og peke på viktige prinsipper som kan være overførbare innenfor området kommunikasjon og språkutvikling hos personer med medfødt døvblindhet.

2.4 Etiske overveielser

Å studere tematikk hvor datamaterialet må hentes fra små og sårbare brukergrupper setter krav til grundige etiske overveielser. Prosjektet ble derfor meldt inn til personvernombudet for vurdering av innsamlingsmetoder og håndtering av data. Personvernombudet (NSD Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste) tilrådte gjennomføring av prosjektet. Prosjektgruppen har gjennom hele prosessen lagt vekt på å ivareta personvernet til deltakerne.

På bakgrunn av dette er de involverte personene anonymisert. Dette innebærer at navn, bosted og diagnose ikke vil bli beskrevet i dette prosjektet. Slik prosjektgruppen ser det, er dette også irrelevant for prosjektets fokus.

3.0 Historien om Ida

Det er ikke tilfeldig at det er Ida som er gjennomgangsperson i alle de tre videoene som inngår i dette prosjektet. Gjennom vårt samarbeid med Ida gjennom mange år, har vi sett at hun har en unik evne til å etablere kontakt med og kommunisere med personer med medfødt døvblindhet. Vi har opplevd at døvblinde har blitt mer aktive i dialogen og tatt i bruk tegn som de sjelden eller aldri har brukt funksjonelt før. Hvordan har Ida utviklet denne evnen? Hvordan har hun bygget opp kompetansen som gjør henne spesielt kvalifisert til å kommunisere med personer med medfødt døvblindhet?

Av formell utdanning har Ida:

- Ål folkehøyskole, tegnspråklinje
- Hjelpepleierutdanning
- Tolkeutdanning: Sertifisert som tolk for hørselshemmede og døvblinde
- Studie ved Høgskolen i Sør-Trøndelag: Meningsdanning og taktilt tegnspråk

I tillegg har Ida deltatt på kortere kurs i regi av Regionsenteret for døvblinde ved Statped, nordiske kurs om døvblindfødtes kommunikasjon og hun har i flere år deltatt i veiledning med fokus på kommunikasjon.

Gjennom sine studier har Ida tilegnet seg høy grad av teoretisk kunnskap om så vel tegnspråktilegnelse generelt, som utvikling av kommunikasjon og språk hos personer med medfødt døvblindhet.

Relevant erfaring:

- Miljøarbeider for personer med ervervet og medfødt døvblindhet
- Tolke for personer med hørselshemning, med ervervet døvblindhet og med medfødt døvblindhet
- Innleid konsulent ved Regionsenter for døvblinde.

Ida var en pioner i arbeidet som tolk for personer med medfødt døvblindhet (Endresen m.fl. 2012). Som innleid konsulent har Idas oppgave ofte vært å prøve ut

taktil kommunikasjon med personer med medfødt døvblindhet, i forbindelse med utredning av den enkeltes potensiale for videre utvikling av kommunikasjon og eventuelt hvordan taktil kommunikasjon kan introduseres og utvikles. Det er svært få personer, i alle fall i Norge, som har vært i direkte kontakt med så mange personer med medfødt døvblindhet som Ida har.

4.0 Historien om Mats og Ida

Mats og Ida var nye for hverandre da de møttes i forbindelse med observasjonsdager på den videregående skolen der Mats var elev. Observasjonsdagene hadde fokus på kommunikasjon og vi ønsket å prøve ut om en kroppslig og taktil tilnærming kunne føre til mer aktiv deltakelse i samvær og kommunikasjon. Ida skulle, på grunn av sin kompetanse og erfaring, være med å prøve ut taktile strategier sammen med konsulenten fra Statped.

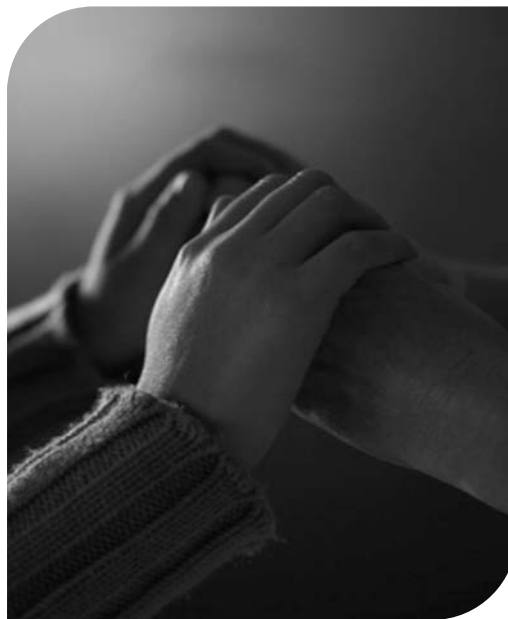
Mats hadde på dette tidspunktet brukt 3 tegn selv, TØRST, FERDIG, PAUSE. Personalet hadde prøvd å bruke lytte- og snakkehender, men synes han vegret seg mot dette. Mats deltok i noen aktiviteter sammen med personalet, men oftest bare i korte økter. Han var rask med å gjøre tegn for FERDIG eller PAUSE og sette seg på sin faste plass.

Før observasjonsdagene hadde vi fått informasjon om ukeplanen. De fleste morgener var Mats med på å hente vann fra dispenser. Vannmuggen ble båret inn i klasserommet og satt på kjøkkenbenken, slik at elever og personalet kunne hente drikke i løpet av skoledagen. Ida tok utgangspunkt i denne kjente aktiviteten i sitt første samvær med Mats. I vesken hadde Ida med seg et stort sugerør med spiral, som "kanskje kan komme til nytte".

Det er to videoklipp fra samvær som starter med å hente vann som her blir beskrevet og analysert, et fra første dag og et fra samme aktivitet dagen etter. En sekvens av opptaket fra andre dag er transkribert.

4.1 Historien – den delte opplevelsen

Mats og Ida har fylt muggen med vann og bærer den sammen inn i klasserommet hvor de setter den på et bord, hvor der fra før av står en mindre rød mugge og to kopper. Mats setter seg på en stol ved bordet og Ida bøyer seg ned ved siden av han. Ida holder rundt muggen med en hånd, smyger den andre hånden under Mats sin venstre hånd (i snakkeposisjon). Mats holder hånden i lytteposisjon, dvs. at han holder sin hånd oppå hennes slik at han kan avlese hennes bevegelser, mens Ida fører hånden til muggen og løfter den med begge hender og store armbevegelser, mens hun sier "den er tung". Mats ser på muggen, smiler, vender blikket vekk og slipper Ida sin hånd. Ida berører Mats

sin håndbak, og Mats legger selv hånden i lytteposisjon. Ida gjentar "tung" og løfter igjen. Mats slipper hånden hennes og snur seg, men Ida inviterer igjen ved å tappe lett på Mats sin hånd, men han skyver henne bort. Det samme gjentar seg, Ida inviterer til å lytte og Mats avviser. Da Ida for tredje gang «spiller med fingrene» på håndbaken hans, henger han på (lytter med en hånd) og snur seg mot Ida. Da Ida nå berører Mats sin andre hånd, "lytter" han med begge hender. Ida peker på muggene og beskriver med bevegelser: liten mugge – stor mugge, ved å «vise omfanget», og sier at den store er tung mens hun mimer et tungt løft med store, tydelige bevegelser. Ida tegner DU TØRST, skifter håndstilling til lytteposisjon og venter. Mats blir sittende stille med hender i «snakkeposisjon». Ida skifter tilbake til «snakkehender» og tegner "TØRST DRIKKE DER" (der = peker mot muggen). Mats slipper, reiser seg og går. Ida følger etter. Midt på gulvet stanser Mats og Ida legger hendene lett over Mats sine hender i lyttestilling. Mats blir stående rolig. Etter litt skifter Ida håndstilling og tegner: DU TØRST DRIKKE. Skifter igjen til lyttestilling. Nå tar Mats hendene over i lytteposisjon.

Ida gjentar TØRST DRIKKE VANN og skifter tilbake til lyttestilling. Mats tegner TØRST. Ida viser tydelig begeistring med kroppsposisjon og bevegelser, skifter håndstilling og gjentar: TØRST.

Det er et brudd i opptaket, mens de to muggene og koppene blir flyttet over til en pult som er Mats sin «base», Mats sitter ved langsiden og Ida ved kortsiden av pulten da vi ser de igjen.

Ida skjenker vann i et glass. Mats strekker seg mot glasset. Ida tar glasset, berører Mats sin hånd, og han legger hånden i lytteposisjon. Ida fører glasset til munnen og drikker, mens Mats følger bevegelsen ved å lytte på hånden som holder rundt glasset. Ida setter glasset på bordet og sier med tegn og tale: GODT. Mats griper det

andre glasset, løfter det opp, ser ned i det og setter det ned igjen på bordet. Ida tar rundt muggen, Mats griper den i hanken og skjenker i glasset. Ida finner fram det spiralformete sugerøret, de holder sammen i dette og setter det ned i Mats sitt glass. Han bøyer seg over glasset og drikker av sugerøret. Ida snur seg

mot kamera og smiler.

Videosekvens dag 2: Sugerøret, som nå igjen ligger i Ida sin veske, har blitt vasket i maskin og har blitt mye rettere og lengre enn det var dagen før. På pulten står den lille røde muggen. Ida og Mats har fylt glassmuggen med vann, båret den tilbake til klasserommet og satt den på pulten. Sammen har de hentet to glass og satt seg ned ved pulten og skjenket i et av glassene da opptaket starter.

Ida holder rundt glasset med en hånd, smyger den andre hånden under armen til Mats. Mats fører hånden sin langs armen hennes til glasset og griper rundt det. Ida tar glasset til munnen og drikker. Mats følger og smiler. GODT sier Ida og Mats avleser. Ida skifter til lyttestilling, venter litt, så tilbake til snakkestilling og tegner: DU TØRST. De bytter håndstilling, og bytter tilbake. Ida gjentar: TØRST DU TØRST. Og skifter igjen til lyttehender. Mats beveger hånden mot halsen, men stanser. Ida tar tur, sier TØRST og skifter igjen håndstilling. Mats tegner TØRST og ser mot muggen. Ida tegner VANN, gir tur til Mats og han gjentar, skifter håndstilling og gjentar VANN, Ida og Mats tar sammen den lille muggen, og skjenker i glasset som de begge holder rundt. Mats drikker fornøyd.

Det er nå et kort brudd mens den som filmer flytter seg. *Bekrivelse av den videre dialogen (videosekvens ca. 3 min.):*

1. **Ida:** *Holder en hånd foran seg* **Mats:** *Holder en hånd i lytteposisjon*
2. **Mats** og **Ida:** *Skifter håndstilling (ser ikke hvem som initierer skifte)*
3. **Mats:** *Strekker ut pekefingeren, løfter den opp*
4. **Ida:** *«Hva var det nå med den?»* Lytteposisjon
5. **Mats:** *Stryker pekefingeren loddrett ned over leppen.*
6. **Ida:** *"Noe der", skifter til snakkeposisjon* **Mats:** *lytteposisjon*
7. **Ida:** *Gjentar gesten to ganger med økt intensitet og begeistring i stemme og bevegelser: «Er det noe der?» «Det var her det var, ikke sant»? Skifter håndstilling til lytteposisjon.*
8. **Mats:** *Gjentar samme gest.* **Ida:** *«Det var der det var»*
9. **Ida:** *Hvisker "å hvor gøy", skifter til snakkehånd og gjør gesten igjen. Hun bøyer så ned og tar hånden i vesken.* **Mats:** *Slipper lytteposisjon*
10. **Mats:** *Griper glasset og drikker. Søler*
11. **Ida:** *Griper glasset, hjelper med å sette det ned på bordet. Tar fram sugerøret*
12. **Mats:** *Griper sugerøret og putter det i munnen et øyeblikk*
13. **Begge:** *Holder i sugerøret sammen med en hånd, mens de sammen skjenker i glasset med andre hånd. Setter det lange sugerøret nedi.*
14. **Mats:** *Smiler, bøyer seg mot sugerøret, smiler igjen og trekker seg litt vekk.*
15. **Ida:** *"Nå er den blitt så rar", «Du SMILER»* **Mats:** *Avleser (lytteposisjon)*
16. **Ida:** *"HUSKER du den?", peker på sugerøret.* **Mats:** *Avleser*
17. **Mats:** *Slipper Ida sin hånd, "spiller" med fingrene.* **Ida:** *Avleser*
18. **Mats:** *Gjentar gesten igjen: stryker med en finger ned over leppene (fort og kraftig).* **Ida:** *«Ja, det var den»* **Avleser.**
19. **Ida:** *Skifter håndstilling. Gjentar gesten (heretter skrevet som SUGERØR):*
«Det var der det var, ja». **Mats:** *Avleser*
20. **Ida:** *Svinger sugerøret mot Mats*
21. **Mats:** *Slipper lytteposisjon, griper koppen, løfter den ned fra bordet (for å nå opp til sugerøret) drikker.* **Ida:** *Avleser*
22. **Begge:** *Blir sittende å holde på sugerøret sammen. Svinger det fram og tilbake.*
23. **Mats:** *Svinger sugerøret mot munnen, drikker.* **Ida:** *Avleser*

24. **Mats:** *Slipper koppen. Ida:* *Setter koppen på bordet*
25. **Ida:** *"Du er så TØRST, vil ha VANN og SUGERØR". Mats:* *Avleser*
26. **Mats:** *Blir sittende litt stille, slipper hånden fra lytteposisjon og klør seg så på nesen. Tar hånden tilbake i lytteposisjon*
27. **Ida:** *"Du er så TØRST, vil ha VANN". Mats:* *Avleser*
28. **Mats:** *Smiler. Skifter håndstilling (Ser ut til at Mats initierer)*
29. **Mats:** *SUGERØR Ida:* *Avleser*
30. **Ida:** *«Det var der, SUGERØR» Mats:* *Avleser*
31. **Mats:** *Griper igjen koppen, tar det ned fra bordet og drikker fra sugerøret. Ida:* *Avleser*
32. **Mats:** *Slipper sugerøret.*
33. **Ida:** *Svinger sugerøret fram og tilbake, sånn at det av og til berører haken til Mats.*
34. **Begge:** *Bøyer seg fram over koppen med sugerøret slik at pannene berører hverandre.*
35. **Mats:** *drikker litt, stanser og retter seg opp. Begge:* *Holder sammen på koppen*
36. **Ida:** *Svinger sugerøret.*
37. **Mats:** *Griper sugerøret Ida:* *Lytter med en hånd*
38. **Begge:** *Holder sammen i og svinger sugerøret*
39. **Mats:** *Bøyer seg fram og drikker, stanser og retter seg litt opp.*
40. **Ida:** *Smyger hånden under Mats sin hånd – til lytteposisjon*
41. **Ida:** *TØRST – VANN – SUGERØRØR. Mats:* *Avleser*
42. **Mats:** *Drikker, stanser og tegner SUGERØR. Ida:* *Avleser*
43. **Ida:** *SUGERØR Mats:* *Avleser*
44. **Mats:** *Strekker ut pekefinger og løfter den opp, klør seg på nesen. Ida:* *Avleser*
45. **Ida:** *"Og så må du klø litt", klør seg på sin egen nese. Mats:* *Avleser.*

4.2 Hva skjedde i interaksjonen?

De som kjenner Mats, personale og moren, var både forbauset og imponert når de så disse videoopptakene. Tenk at Mats er så engasjert og så deltakende over så lang tid! Han henger jo på nesten hele tiden! Han gjør jo selv flere tegn. Det ser ut som om han nikoser seg! Hva er det som gjør at Ida får denne kontakten og denne kommunikasjonen, når vi som kjenner han godt ikke har fått dette til?

Ja, hva er det som skjer? Hva er det Ida gjør som har betydning for at det blir et slikt møte, en slik kommunikasjon mellom disse to? Hvordan er dette møtet, denne historien ut fra Mats sitt perspektiv? Og hva er det egentlig som skjer i interaksjonen mellom dem?

Det vi umiddelbart ser er Ida sitt glødende engasjement, hennes intense tilstedeværelse og hennes kroppslige væremåte. Hun har fullt fokus på Mats og det som skjer i samværet. Ida fanger opp, bekrefter og svarer på alle hans uttrykk, ikke bare gester og tegn men også skifte i følelser og oppmerksomhet. Hun er inviterende, og også pågående i startfasen. Ida tilbyr, inviterer igjen og igjen Mats til å lytte på hendene hennes og følger etter han når han går fra bordet. Men, hun holder han ikke, selv ikke med et løst grep som vi ser mange bruker. Etter flere avvisninger henger han på noen sekunder Senere inntar Mats lytteposisjon når Ida berører hånden hans og han tar etter hvert selv initiativ til å lytte taktilt. Ida gir tur ved å skifte til lytteposisjon gang på gang og etter hvert begynner også Mats å gi tur til Ida. Vi ser mer og mer flyt (flow) i et dialogpreget samvær.

I den transkriberte sekvensen har Ida hendene mer i lytteposisjon enn i snakkeposisjon. Ida viser da tydelig at hun «lytter» og gir rom for at Mats skal gjøre noe som kan fanges opp og brukes i det videre samværet. Når Mats initierer en gest, gjentar Ida denne flere ganger. Gesten blir tolket som et kommunikativt meningsfullt uttrykk for et inntrykk Mats har fått, et kroppslig spor ("*Der, det var der det var*" sier hun). Ida foreslår en tolkning ved å knytte uttrykket til objekt og handling). Hun bruker deretter dette uttrykket som Mats initierte mer enn de tegnene hun selv har initiert. Ida setter uttrykket inn i en sammenheng, bruker det i setning sammen med tegn Mats kjenner, og som er innenfor kontekst (TØRST, VANN, SUGERØR). På denne måten blir gesten forhandlet som et tegn for sugerør (eller kanskje «sugerøroplevelsen»), et tegn både hun og Mats kan bruke i deres videre samvær og som det også vil være mulig for andre å forhandle fram i samvær med Mats.

I hele sekvensen er Ida gjennomført kroppslig og taktil i sin væremåte. Ida bruker tydelige og dramatiserende bevegelser, som når hun kommenterer muggene med mimetiske gester som viser omriss og tyngde. Ida drikker og skjenker med tydelige bevegelser og hun bruker få og tydelige gester og ikoniske tegn som gjentas gang på gang. De to er fysisk nær hverandre, innenfor armlengdes avstand, gjennom hele

sekvensen som ble filmet, bortsett fra da Mats gikk fra bordet et øyeblikk i starten. Dermed er de tilgjengelige og avlesbare for hverandre. De avleser hverandre taktilt, de holder sammen i objekter og gjør handlinger sammen. Dette gir gode betingelser for intersubjektivitet, Mats har gode holdepunkt for Ida sin oppmerksomhet og Ida for Mats sin oppmerksomhet. De deler oppmerksomhet og opplevelsen.

Tempoet er rolig, Mats klarer å følge Ida sine bevegelser når han avleser og Ida klarer å avlese både bevegelser og ansiktsuttrykk hos Mats. Timingen i interaksjonen gir begge rom for å delta. Ida klarer, gjennom sin sensitivitet og oppmerksomhet å gi Mats tid til å komme med bidrag og til å bearbeide og handle, og hun bringer gradvis inn nye elementer som utvider dialogen.

Selv om Ida er veldig fokusert på å fange opp, svare på og framheve Mats sine uttrykk, markerer hun seg også selv tydelig som person. Hun har også lyst på vann, og hun kan også bringe inn nye uttrykk i dialogen. I løpet av sekvensen blir de mer og mer lik, de viser interesse for det samme, synes å glede seg over det samme og bruker samme kommunikasjonsform.

Interaksjonen mellom de to er intens og følelsesladet. «Det ser ut som de er i en boble» der de bare har fokus på hverandre og den opplevelsen de deler. Ida er følelsesmessig engasjert og viser tydelig begeistring over Mats sine bidrag. Samværet får en narrativ struktur, der det skapes forventninger. Det følelsesmessige engasjementet stiger når disse forventningene utfordres og noe uventet skjer, som når Ida selv drikker vannet Mats har forventninger om å få. Et emosjonelt høydepunkt er det også når gesten Mats initierer blir forstått og brukt av begge. De lener hodene mot hverandre mens de sammen holder i objektet som er sentrum for opplevelsen de deler.

Vi kan ikke vite hvordan historien er fra Mats sitt perspektiv, men hans handlinger og emosjonelle uttrykk gir oss holdepunkter for tolkning. Det kan se ut som at han opplever Ida som en som har et intenst ønske om å være sammen med han. Hun prøver igjen og igjen, men det er invitasjoner og ikke krav. Mats er usikker, men blir gradvis mer nysgjerrig på denne personen som er så kroppslig og uttrykker seg på en måte som er tilgjengelig for han. Ida bruker også et tegn Mats kjenner og kan bruke, TØRST, et tegn som er relevant i den situasjonen de er. Etter hvert synes

Mats å bli tryggere og mer interessert, og han ønsker å avlese hva Ida gjør. Da Mats selv gjør tegnet, blir dette bekreftet og gjentatt med begeistring av Ida. At Mats selv kommer med et nytt uttrykk, kan tyde på at han har fått stor tillit til at Ida vil ta imot og prøve å forstå dette. Vi ser tydelig at det er en sterk opplevelse for Mats å bli forstått, han er stolt og gjentar uttrykket gang på gang. Det kan se ut til at Mats begynner å oppfatte seg som en som blir sett og hørt og som det er verd å bli lyttet til. Dette kan indikere at hans kommunikative agens (Nafstad 2009) blir sterkere. Han ser ut til å oppleve en større grad av trygghet og mestring og klare å ta i bruk mer av sitt potensiale.

5.0 Historien om Kari og Ida

Ida kom inn i Karis liv på midten av 90 tallet. Siden den gang har de møtt hverandre jevnlig. Idas kreativitet og entusiasme har gitt både Kari og henne selv mange utfordringer i deres samvær. Gjennom disse utfordringene har de sammen bygget opp en sterk relasjon samtidig som kommunikasjon og språk har utviklet seg. Det virker som de har etablert en gjensidig tillit til hverandre som gjenspeiler seg i samværet og kommunikasjonen.

Gjennom årene har Kari og Ida fått et stort repertoar av delte opplevelser som de kan snakke om og assosiere til nye opplevelser. Kommunikasjonen mellom dem foregår gjennom det kroppslige- taktile sanseapparatet. Det vil si at all formidling og avlesing av hverandres ytringer må foregå gjennom hender og kropp. Selv om Ida er en seende og hørende person, klarer hun å formidle og avlese ytringer tilnærmet lik Kari som ikke ser og hører. Når Kari og Ida kommuniserer, er hendene deres i henholdsvis «snakke- og lytte posisjon» etter hvem som har tur i dialogen.

Hendelsesforløpet i videosekvensen er hentet fra en hyttetur. Stedet er nytt for både Kari og Ida. Ida foreslår at de tar en tur på stranden som ligger like ved hytten. Når de går bortover stranden ser Ida at det ligger steiner i sanden. Hun tar initiativ til at de bøyer seg ned sammen og kjenner på steinene. Ida plukker opp en stein sammen med Kari. De kjenner på steinen og putter den i Karis lomme. De kjenner på lommen hvor steinen ligger. Kari løfter hendene og Ida legger sine opp på for å avlese. Kari former hendene til tegnet «STEIN». Ida klapper på lommen hvor steinen ligger. Dette kan tolkes som «DET SOM ER HER» (steinen) og sier videre: «HJEMME (kan du)

DU KJENNE, TENKE (på) TUREN». Hun gir tur til Kari som gjentar tegnet «STEIN». Ida bekrefter tegnet «STEIN» og spør: «STEIN HVOR?» Kari klapper på lommen «DET SOM ER HER». Ida bekrefter «DET SOM ER HER» ved å klappe på lommen. Hun fører Karis hånd ned i lommen.

I denne sekvensen forhandles det om å finne et felles tema ut fra noe konkret her og nå. Ida introduserer temaet stein ved at de plukker opp en stein. Det er Kari som starter dialogen med tegnet «STEIN». De har tilsynelatende blitt enige om temaet «STEIN» og «DET SOM ER HER», det vil si steinen i lommen. Men hvor lenge kan de holde dialogen i gang over et så snevert tema? Det synes å være helt nødvendig å tilføre noe mer, utvide dialogen med noe som det kan bli interessant å snakke om. Hvordan klarer Ida og Kari dette?

Ida fortalte senere at da de plukket stein og puttet den i Karis lomme, tenkte hun på at de hadde en felles historie om da de plukket epler og puttet dem i lommen. Idas tanke var at de sammen kunne knytte opplevelsen med å plukke stein, her og nå, til opplevelsen de hadde hatt med eplene.

Bekrivelse av dialogen (videosekvens 1.min.58.sek):

Ida: Klapper på Kari's lomme der steinen ligger «HUSKER FØR?» Peker på lommen «HUSKER?»

Kari: «JEG» beveger hender oppover og nedover samtidig som hun beveger hodet

Ida: Gjør de samme bevegelsene sammen med lyder - samtidig som hun uttrykker med kropp og mimikk at hun ikke forstår: «HVA?» «HVA?» Hun gjentar bevegelsene. «HVA?»

Kari: Tar tak rundt nakken til Ida, trekker henne mot seg og gnir munnen mot håret hennes

Ida: Gir tur til Kari uten å få respons

Ida: «DU TENKER»...»

Kari: «JEG DU FØR DER» (peker på lommen)

Ida: «DU FØR DER HVA?» «HVA?» «HUSKER HVA?» (Intensitet i bevegelsene)

Kari: «PLUKKET» (tidligere fremforhandlet som å plukke noe ovenfra)

Ida: «PLUKKET» «DU JEG PLUKKET HVA?»

Kari: «EPLER»

Ida: «GJORDE HVA?»

Kari: Vrir litt på seg og begynner å forme hendene til tegnet «STEKTE»

Ida: «JA STEKTE» «PLUKKET EPLER» «HER» (peker på sin egen lomme)

«PUTTET HER» (peker på den andre lommen). Ser spent på Kari med et fornøyd uttrykk

Kari: Forandrer ansiktsuttrykk til et begynnende smil som ender med en liten latter

Ida: Vifter begeistret med armene oppover i spiral samtidig som hun lager lyd «JA GODT»

Kari: «JEG DU STEKTE EPLER»

Ida: «DU JEG STEKTE» «PLUKKET» (bevegelse som å plukke noe ovenfra)

«I DAG PLUKKET» (bevegelse som å plukke noe nedenfra)....

Kari: «STEIN HER» (peker på lomme).

Begge bekrefter med klapp på lommen.

Ida: «PLUKKET DET SOM ER HER» (klapper på lommen) «DET SOM ER HER»

(klapper på lommen hvor steinen ligger) «IKKE SPISE».

De slipper hverandres hender.

5.1 Hva skjer i interaksjonen?

Den narrative strukturen

Når vi ser på dette utdraget av dialogen, kan vi tydelig gjenkjenne den narrative strukturen. Det er en litt famlende begynnelse hvor Ida og Kari prøver å komme tankemessig på «bølgelengde». Etter hvert som de nærmer seg hverandres tanker, stiger intensiteten. De når høydepunktet når Kari strekker armen opp som om hun plukker et eple. Da er Ida sikker på at de snakker om det samme. Intensiteten er på sitt høydepunkt når de utveksler tanker om opplevelsen de har delt, ledsaget av smil og latter. Etter hvert er de tilbake i her og nå. Intensiteten avtar og dialogen slutter med at de slipper hverandres hender.

Dialogen har en naturlig flyt. Hvem som til enhver tid tar initiativ til turbytte, er vanskelig å se, men det som driver det hele fremover er Idas forventning til at Kari har noe spennende å bidra med, som igjen ser ut til å føre til at Karis forventning til at Ida har noe spennende å bidra med forsterkes.

Etablere tema og skape meningsinnhold

Ida prøver å finne noe som kan være interessant i omgivelsene, noe som kan føre til en delt opplevelse og kommunikasjon. Hun tar initiativ til at de sammen kjenner på og plukker opp stein som ligger på stranden. De har sammen plassert en stein i Karis lomme. I utgangspunktet er Idas tanke at den kan være et minne fra turen, men hun har også en intensjon om å gripe fatt i noe her og nå, som kan bli en felles historie. Imidlertid får hun en assosiasjon til en felles historie om da de plukket epler og vil dele denne med Kari. «HUSKER FØR» er ofte et utgangspunkt for en samtale om noe de har opplevd sammen. Ved å tenke seg inn i Karis forestillings- og opplevelsesverden, klarer Ida å hente frem akkurat den opplevelsen, det scenarioet, som hun tenker kan assosieres med det de befinner seg i her og nå. På denne måten ser det ut til at erfaringer og opplevelser får sammenheng for Kari. Ida bygger på noe som er felles kjent, i denne sammenheng «eplescenarioet», som et rammeverk for dialogen her og nå. «Eplescenarioet» er meningsfylt for dem begge og inneholder flere meningsbærende tegn og gester.

Forhandlinger om tema og meningsinnhold

Ida tenker på «eplescenarioet» som tema, men hun er ikke sikker på om Kari vil følge hennes tanke. Hvordan assosierer Ida «eplescenarioet» til å plukke stein på stranden? Det Ida griper fatt i er fellesnevnerne «PLUKKE», «PUTTE I LOMMEN». Kan dette være nok til at Kari assosierer til samme historie?

Kari gjør noen bevegelser med armene som Ida ikke forstår. Ida bekrefter at hun har oppfattet bevegelsene, men gir tydelig kroppslig uttrykk og et spørrende HVA, at hun ikke forstår. Da får hun en klem av Kari. Er dette et uttrykk fra Karis side om at det er helt i orden at Ida ikke forstår? Kari bryter ikke kontakten.

Her kunne det hele stoppet opp, men Idas neste innspill viser at hun har tro på at Kari har noe spennende å bidra med. Hun spør derfor hva Kari tenker. Kari svarer «JEG DU FØR – DER (peker på lommen)». Begge parter er nå enige om at de snakker om noe i fortid og at det har noe med lommen å gjøre. Fremdeles kan temaet være noe om steinen som ligger i lommen.

Ida blir mer og mer intens i bevegelsene og viser tydelig ved å si «HVA, HVA, HUSKER HVA?» at hun er svært interessert i hva Kari tenker. Når Kari strekker armen opp, tolker Ida dette som det samme uttrykket som ble fremforhandlet da de plukket epler sammen. Hun blir da sikrere på at de er i samme tema. Den ekte begeistring og iveren som Ida uttrykker gjennom kroppslige bevegelser gir antakelig Kari en følelse av å være en betydningsfull partner.

Ida spør videre «PLUKKET HVA?» Kari svarer «EPLER». Ida spør videre «GJORDE HVA?» og Kari sier «STEKTE». Nå er Ida så trygg på at de er i samme tema at hun overlater mer til Kari. Ida gjentar det som Kari sier og utvider temaet ved igjen å referere tilbake til lommen, men nå sin egen «JA PLUKKET STEKTE EPLER»; «PUTTET HER»

Kari smiler og Ida viser tydelig at hun også er glad ved å vifte begeistret med armen og sier «JA GODT». Hun tolker antakelig Karis smil som om hun tenker på de gode stekte eplene. Kanskje er Karis smil også gleden over å dele historien om eplene

med Ida. Den gleden Ida viser, har antakelig sammenheng med at de lykkes med dialogen, at de klarer å utveksle tanker om et felles tema.

Kari «JEG DU STEKTE EPLER». Ida gjentar «DU JEG STEKTE» og utvider med «PLUKKET» (bevegelse som å plukke noe ovenfra). Hun sier så «I DAG PLUKKET» (bevegelse som å plukke noe nedenfra) og gir tur til Kari som sier «STEIN» og klapper på lommen. Nå er de begge tilbake i nåtid. De klapper begge på lommen og

Ida bekrefter enda en gang «PLUKKET DET SOM ER HER» og føyer til «IKKE SPISE»

*Språklige elementer
Forhandlinger om felles
meningsbærende
gester og tegn*

Både Ida og Kari bruker gester som refererer til noe. Steinen blir

plassert i lommen og siden refereres det til den ved å klappe eller peke på lommen «DET SOM ER HER». Dette blir en felles meningsbærende gest gjennom en liten forhandling. Den starter med at de sammen putter steinen i lommen og bekrefter overfor hverandre STEIN. Kari former hendene til tegnet «STEIN». Ida klapper på lommen hvor steinen ligger. Dette kan tolkes som «DET SOM ER HER» (steinen) og sier videre: «HJEMME (kan du) DU KJENNE, TENKE (på) TUREN». Hun gir tur til Kari som gjentar tegnet «STEIN». Ida bekrefter tegnet «STEIN» og spør: » STEIN HVOR?» Kari klapper på lommen «DET SOM ER HER». Ida bekrefter «DET SOM ER HER» ved å klappe på lommen. Hun fører Karis hånd ned i lommen.

Vi ser at Ida uttrykker seg tilnærmet lik Kari både ved å være kroppslig i utførelse av gester og tegn og i måten å uttrykke seg på overfor Kari. Kanskje dette har betydning for at de har lettere for å forstå hverandre? Dette er en naturlig måte for Kari å uttrykke seg på.

I en slik sammenheng fremforhandles nye gester og tegn og språket blir rikere og mer nyansert. Et eksempel er det retningsbøyde verbet (s.47) «plukke», som får forskjellig mening i de to scenarioene.

Innspill fra Ida som påvirker interaksjonen

Ida har en kroppslig narrativ stil. Det grunnleggende gjennom hele dialogen er Idas naturlig kroppslige og emosjonelle samværsform. Hun har tydelige og avlesbare bevegelser, tydelige kroppsposisjoner og sterke emosjonelle uttrykk. Dette bidrar til at Ida blir tydelig å avlese gjennom den kroppslige-taktil modalitet.

Kreativiteten for å finne noe å snakke om, er stor hos Ida. Finner hun ikke noe i det fysiske her og nå, leter hun i sin hukommelse etter andre opplevelser som kan deles.

Det videre forløp viser hvordan Ida blir mer intens og pågående i partnerrollen. Hun gir seg ikke før hun får bekreftelse fra Kari på at de har samme oppfattelse av tema. I dette tilfellet tillater Ida seg å være pågående, antakelig fordi hun mener at rammene er gode nok til dette. Hun har forventninger til at Kari vil bidra og at de gjennom dialog kan dele tanker om da de plukket epler.

Det virker som Ida er et fysisk og mentalt ankerfeste for Kari, både ved at hun bruker sin kropp fysisk for å stabilisere Kari når de står sammen og kommuniserer, men også mentalt ved å bygge rammeverk (stillas) for tankeprosessene. Ida har nok både sitt eget og Kari's perspektiv i tankene på hvordan det kroppslig kjentes ut da de plukket epler, når hun uttrykker seg. Hun prøver å få frem elementer i opplevelsen som kan være lett gjenkjennbare for Kari.

Kari bryter ikke dialogen selv om hun er famlende i uttrykkene til å begynne med. Når hun ikke klarer å uttrykke seg, gir hun Ida en klem. Dette styrker Ida i sin tro på at Kari er interessert og påvirker hennes engasjement og intensitet. Kari's uttrykk «plukket» gir Ida en antagelse om at de tenker på det samme. Kari kommer med nye

bidrag innenfor temaet som utvider og forlenger dialogen mellom dem og bidrar til at det blir en meningsfull dialog for dem begge.

6.0 Historien om Ole og Ida

Ole og Ida møtte hverandre for første gang på nyåret i 2010. Ida var da leid inn av Statped som en kompetent partner som skulle forsøke med en taktil/kroppslig kommunikatív tilnærming for å prøve ut om dette kunne bidra til at Ole utviklet sitt språk og sin kommunikasjon.

Personalet hadde over år forsøkt å kommunisere med Ole ved å bruke stemme kombinert med visuelle tegn, da Ole både har syn- og hørselsrest. Siden Ole ikke bor i et tegnspråkmiljø, var det en utfordring for personalet å lære og å bruke tegn når de var sammen med Ole. Ole brukte i veldig liten grad tegn selv for å kommunisere og på bakgrunn av dette forsvant motivasjonen for å lære og å bruke tegn hos personalet. Ole selv kommuniserte primært gjennom kroppsspråk, håndledning, lyd og sterke emosjonelle uttrykk. Hans kommunikasjonsmåte ble av og til oppfattet som aggressiv og dette fikk i sin tur innvirkning på Oles hverdag, både i forbindelse med aktiviteter, selvbestemmelse, nærhet og tilgang til sosiale settinger.

Når Ida treffer Ole for første gang møter hun ham, med en tett kroppslig tilnærming og inviterer Ole til å lytte taktilt på hånden hennes når hun utforsker og bruker tegn. Til personalets forbauselse ønsker Ole å lytte til hva Ida gjør og sier (taktilt) og når Ida gir tur til Ole for å svare på noe hun har sagt, så bruker han ofte tegn som Ida avleser taktilt. Han bruker også flere tegn som personalet tidligere ikke har sett at han har brukt og hans språklige/kommunikative potensiale vises. På bakgrunn av dette blir personalet svært motivert til å forsøke å bruke taktil/kroppslig tegnkommunikasjon sammen med Ole. Det ble etablert en intervensjonsprosess sammen med Ole, personalet og Statped vest. Denne prosessen fokuserte blant annet på kommunikasjon og språkinnlæring både hos Ole og personalet.

Når historien som fortelles her starter, så er det fjerde gangen Ida og Ole treffes. De har delt flere opplevelser og Ole bruker mer og mer kroppslig/taktile tegn og gester for å kommunisere. Sist gang de var sammen var de på stranden og utforsket en

påle som stod i sanden. Det var strålende vær og Ole og Ida lo, pratet og koste seg skikkelig sammen. Ida introduserte tegnet glad og Ole og Ida utforsket dette uttrykket sammen gjennom hele ettermiddagen. Dette var første gangen Ole brukte en tegnytring om følelser.

Denne fjerde gangen de møtes er det også en vakker solskinsdag hvor Ole, Ida, et personal og rådgiver fra Statped vest har vært ute i «tråbåt» på et vann. Båtturen er ferdig og Ole og Ida sitter tett på en «bordbenk» ved vannkanten og har spist pannekaker. Ole har fått kaffe i koppen sin og samtalen starter med

at Ida undrer seg over hvor hennes kopp er.

Ole og Ida sitter tett ved siden av hverandre skulder mot skulder. Ida inviterer Ole til å samtale ved å tilby han å lytte på hånden hennes. Ole tar imot invitasjonen og legger sin venstre hånd på Idas høyre hånd, lyttende til at Ida beveger hånden sin og peker på bordet foran dem. Ole snur hodet sitt og ser på Ida, han flytter hånden sin og søker lett helt ned på fingertuppene til Ida. Ida peker på Oles kaffekopp og Ole vender hode og ser mot kaffekoppen sin, han trekker koppen unna med den høyre hånden sin og smiler. Ida peker foran seg og sier med taktile tegn:

(Hele klippet varer i 58 sekunder)

1. **Ida:** «JEG, HVA?»
2. **Ole:** Vender hele kroppen mot Ida og legger begge sine hender i snakkeposisjon og sier: «FØR, FØR» (tydeligere andre gang) gir ordet til Ida ved å endre håndposisjon til å lytte.
3. **Ida:** «FØR, HVA?» gir ordet tilbake til Ole ved å endre håndposisjon til å lytte.
4. **Ole:** «KJØRE, STREKKER BEGGE HENDENE OPP» gest (både tegnet og gesten fremstår som litt usikker og nølende) gir ordet til Ida ved å endre håndposisjon til lytte.
5. **Ida:** «STREKKE BEGGE HENDENE OPP» gest, men med litt mer vidde, stopper opp et sekund, lener kroppen lett tilbake (ser tenksom ut). Sier; «åja»

(stemme) lener seg fremover igjen og tegner: «*SAMMEN, TENKE, FØR, HVA?*» gir ordet til Ole ved å endre håndposisjon til lytte.

6. **Ole:** «*KJØRE*» stopper opp litt, lener seg lett bakover, bøyer hode ned og til siden og ser tenksom ut, smiler, løfter hode og gjør en: «*STREKKE BEGGE HENDENE OPP*» gest (intens, strekker høyt og med mye kraft, fremstår som en tydelig gest), Ida legger på en bekreftende bevegelse i gesten. Ole gir ordet til Ida ved å endre håndposisjon til lytte.
7. **Ida:** «*TENKER*» samtidig som hun sier med stemme: «*åååja, tenker du sånn..hvordan var det vi gjorde det..sånn (latter)*», begge ler og smiler. «*HOLDE RUNDT*» gest. Ida hjelper Ole i posisjon.
8. **Ole:** endrer kroppsposisjon ved å lene seg mot bordet og lytter bare med høyre hånd.
9. **Ida:** «*JA, KOSELIG FØR, STREKKE BEGGE HENDENE OPP* gest, *JA*» lener seg mot Oles skulder og beveger skulderen sin mot hans samtidig som hun sier «*JA*» og vender seg mot bordet.

De slipper hverandres hender og samtalen er over.

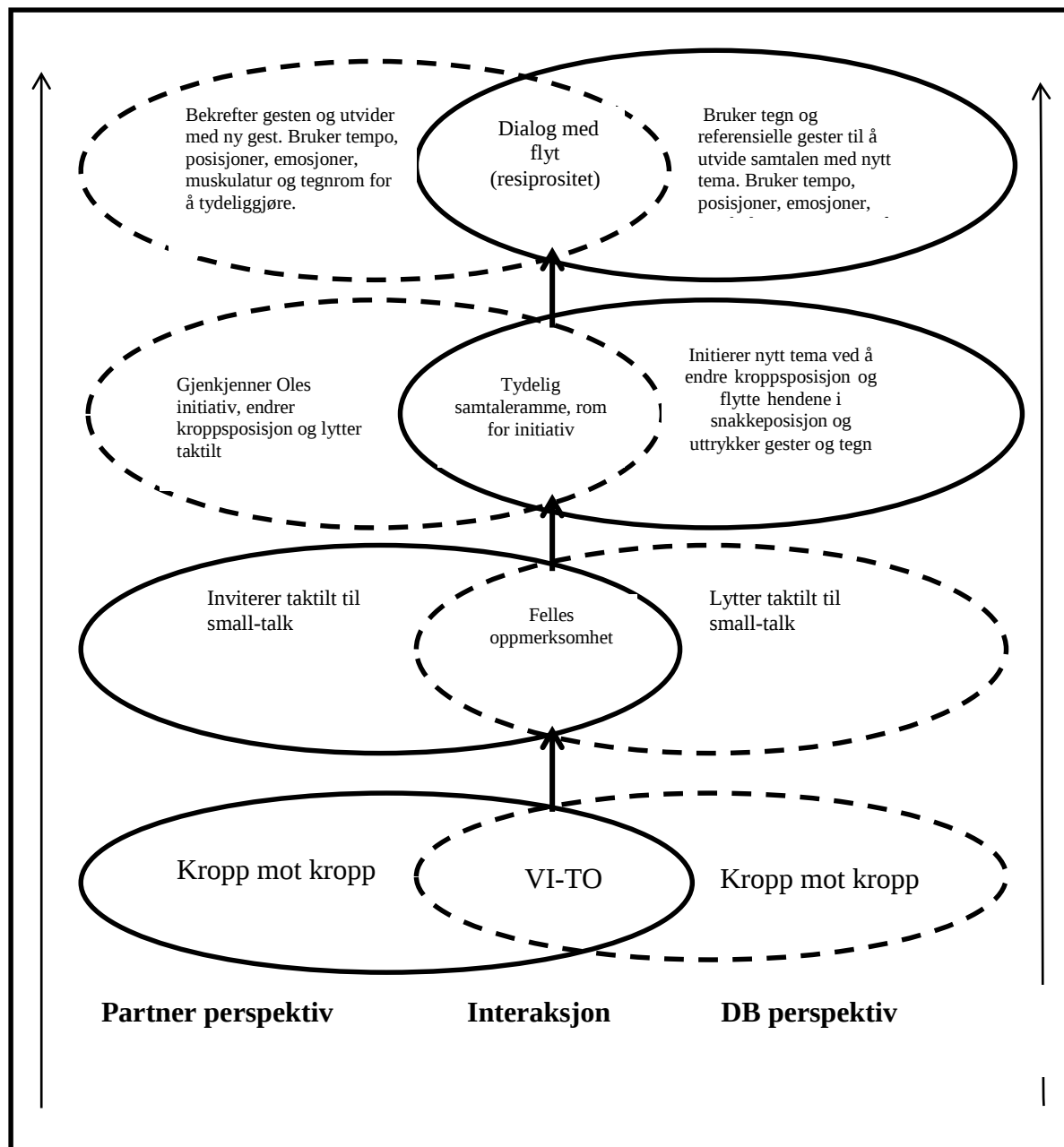
6.1 Hva skjer i interaksjonen, hvilke kjennetegn ser vi?

Før samtalen starter, har Ida lagt til rette for at samtaler faktisk kan oppstå. Dette har hun gjort ved å plassere seg nær Ole. Hun etablerer et kroppslig/taktilt samvær om at vi to er sammen og tilgjengelig for hverandre. Hun viser også at hun er oppmerksom på Ole og hans initiativer. Når hun inviterer Ole taktilt med i en «small-talk» dialog knyttet til her-og-nå situasjonen, bruker hun humor ved at hun kryper sammen, ler med kroppen og spiller med fingrene. Ole lytter med sin hånd og sin kropp. Det ser ut til at rammen som dannes gjennom du-og-jeg samværet er tydelig nok og gir rom til at Ole kan bidra til å initiere et nytt tema i denne dialogen. Dette temaet er knyttet til en kontekst utenfor her-og-nå (setn. 1, 2). Ole viser at han har kunnskap om snakke- og lyttehender som representerer en tydelig min og din tur (setn. 2). Dette er en strategi de begge bruker gjennom hele dialogen. Ida utnytter tegnrommet slik at tegn og gester fremstår som store, tydelige og rytmiske, samtidig som de oppstår i en naturlig flyt. Både Ole og Ida endrer kroppsposisjon når det ser ut til at innholdet i dialogen omhandler noe mer viktig enn bare «small-talk». De sitter da ovenfor hverandre og bruker begge hender til å tegne taktilt (setn.2-7). Ida gjentar Oles tegn og utvider med et nytt tegn før hun gir tur tilbake til Ole (setn. 3). Det ser ut til at dette

bidrar til å drive dialogen fremover samtidig som Ole blir bekreftet på sitt uttrykk. Ole utvider temaet ved å bruke flere tegn og gester som det ser ut til at han kan og som er knyttet til temaet han vil formidle (setn.4). Igjen gjentar Ida Oles siste gest. Hun endrer tempo ved at hun stopper opp i gesten og endrer kroppsposisjon (lener seg bakover). Det ser ut til at hun kroppslig gir uttrykk for at hun reflekterer over betydningen av Oles gest (setn.5). Hun endrer kroppsposisjon (lener seg fremover) og utvider med flere tegn (setn.5). Det kan se ut som om disse endringene av kroppsposisjon og tempo skaper en dynamikk hvor Idas posisjoner (om hun tenker eller snakker osv.) blir tydelige og avlesbare for Ole. Når Ole igjen får tur, bruker han samme tegn og gest som tidligere. Denne gangen endrer også han kroppsposisjon og tempo noe som kan indikere en tenkepause før han uttrykker gesten. Ole smiler og bruker hele tegnrommet (strekker seg høyt) og utfører gesten med mer intensitet enn forrige gang (setn.6). Oles uttrykk ser nå ut til å bli tydeligere for Ida og det ser ut til at hun tolker Oles gest til å referere til en opplevelse de tidligere har delt. Ida tilfører dialogen en ny gest som også refererer til den samme opplevelsen ved å imitere det de faktisk gjorde. Smil og latter fra de begge kan indikere at de, gjennom dialogen, har samkonstruert et felles scenario fra en tidligere opplevelse (setn.7). Ole endrer kroppsposisjon og snur seg mot bordet. Han lytter fortsatt til Ida med venstre hånd når Ida oppsummerer dialogen. Hun legger til tegn, rytme og bevegelse både i kropp og hender dette ser ut til å tydeliggjøre hennes emosjonelle opplevelse. Ida endrer også kroppsposisjon og de sitter i den opprinnelige stillingen skulder mot skulder når dialogen slutter (setn.9).

Så hva er det som gjør at denne interaksjonen synes å ha en slik kvalitet at Ole og Ida sammen klarer å få til en samtale som har et handlingsforløp om noe utenfor her-og-nå, hvor de begge er aktive bidragsytere og bruker språklige elementer? I denne dialogen er det valgt to elementer som vil bli presentert her i en mer inngående analyse. Det første elementet vil særlig fokusere på dialogrammen, hvordan de ulike bidragene fra Ida og Ole påvirker interaksjonen slik at dialogen får en flyt og stabilitet. Det andre elementet som det vil fokuseres på, er uttrykkene som partene i dialogen ytrer og hvordan disse overlapper hverandre.

6.2 Analyse av interaksjonen

Figur 2.

I figuren over beskrives observerbare kjennetegn i en «bottom-up» prosess fra både partners perspektiv og den døvblindes perspektiv og hvordan det ser ut til at disse kjennetegnene påvirker interaksjonen dem imellom. Den hele ovalen indikerer initiativene fra deltakerne i dialogen.

Figur 2 beskriver hvordan deltakerne i dialogen agerer og hvordan dette påvirker interaksjonen dem imellom. Ved at Ida legger til rette for det kroppslige/taktil samværet og inviterer Ole til å delta i en slags «small-talk», kan vi se at interaksjonen endrer seg fra en «vi-to sammen» ramme til at de oppnår en felles oppmerksomhet på et «small-talk» tema hvor Ole inntar en lytteposisjon til Idas invitasjon. Dette ser ut til å endre interaksjonen fra en etablert «vi-to sammen» ramme til en ramme der de har en felles oppmerksomhet mot «small-talk» temaet og hvor begge er lydhøre ovenfor hverandre. Derfra ser det ut til at interaksjonen blir så tydelig og stabil mellom dem at det også gir rom for at Ole skal kunne initiere et tema som han ønsker å dele. Ida er tydelig oppmerksom på Ole sine initiativer og hun bruker ulike strategier (som nevnt over) som fasiliterer interaksjonen og som er gjenkjennelig for Ole. Dette ser ut til å føre til at begge parter i dialogen kan bidra likeverdig, fordi interaksjonen etableres i kroppslig/taktil modalitet og det oppstår en naturlig flyt i dialogen. Det kan se ut til at denne naturlige flyten i dialogen er vesentlig for at dialogen drives fremover med bidrag fra begge deltakerne. Samtidig ser det ut til at denne flyten skaper en trygg og oversiktlig ramme slik at initiativer, gester og tegn kan fremforhandles, opplevelser og emosjoner kan deles og at interaksjonen/dialogen blir meningsfull for dem begge.

6.3 Analyse av uttrykkene

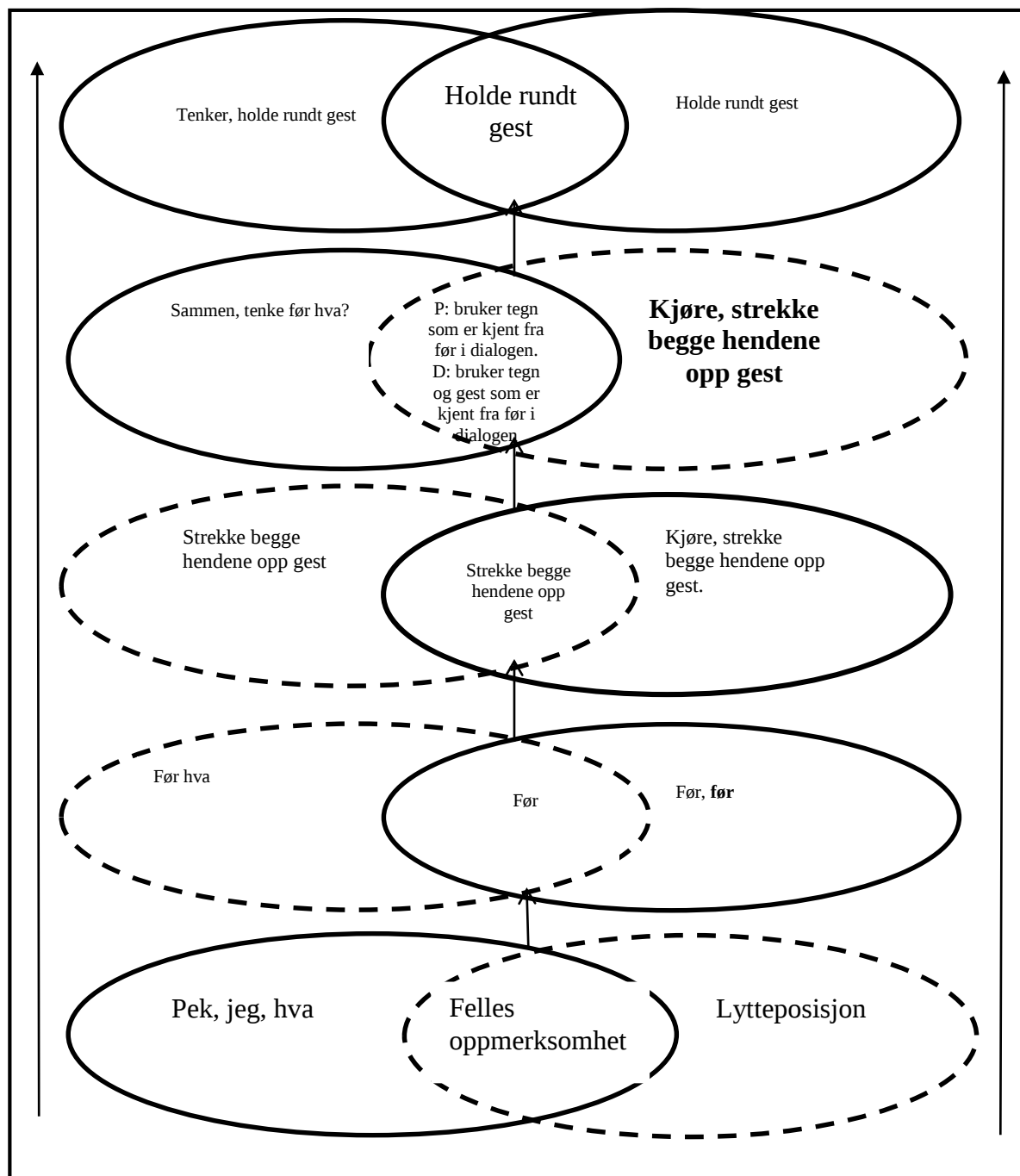

Fig. 3

Figur 3 beskriver observerbare uttrykk i en «bottom-up» prosess fra både partners perspektiv (venstre side) og den døvblindes perspektiv (høyre side). Det midterste området i figuren illustrerer tematisk overlapp, altså ytringene som begge bruker og som er like. Den hele ovalen indikerer initiativene fra deltakerne og uthevet skrift indikerer en økt intensitet i selve uttrykket.

Figur 3 retter fokuset mot observerbare ytringer som overlapper hverandre. Modellen viser at når samtalen endrer fokus fra en felles oppmerksomhet knyttet til her-og-nå (setn. 1) og til at et nytt tema utenfor her-og-nå blir introdusert, så overlappes uttrykkene. Dette ser ut til å indikere at uttrykkene må bekreftes og mening må fremforhandles i de fleste delene av dialogprosessen. Ida ser i dette eksemplet ut til å bære størstedelen av ansvaret for å bekrefte, ved å gjenta Oles ytring og starte forhandlingen av uttrykket ved å være spørrende både i tegn og kroppsposisjon (som beskrevet tidligere). Dette er en naturlig posisjon for Ida i dette eksemplet, fordi det er Ole som initierer temaskiftet og det er han som kjenner til innholdet i det han ønsker å dele med Ida. Ole bruker taktile tegn og gester for å formidle tankene sine til Ida. Idas gjentakelser av Oles gester ser ut til å ha flere funksjoner. Hun bekrefter Oles uttrykk slik at han vet at uttrykket hans blir oppfattet av Ida. Det ser også ut til at Ida gjentar Oles uttrykk for å kunne gjenkjenne uttrykket taktilt/kroppslig slik at den blir meningsfull for henne. Ved at Ida stopper opp og endrer kroppsposisjon samtidig som hun gjentar gesten, gir hun samtidig Ole taktil/kroppslig informasjon om at hun tenker. I denne dialogen ser det ut til at Ida relativt raskt gjenkjenner Oles gest som en gest som refererer til noe de har opplevd sammen tidligere. Ved at Ida har vært taktil/kroppslig sammen med Ole i situasjonen Ole refererer til, er det mulig for Ida å følge Oles tema og også utvide med en ny gest de begge har opplevd sammen (HOLDE- RUNDT gest). Modellen viser at de tematiske overlappingene av uttrykket gjennom dialogen refererer til at de begge opprettholder tematikken ved å bruke de samme uttrykkene som motparten tilfører og at de samkonstruerer og forhandler om mening i ytringene parallelt. Det kan også se ut til at intensiteten i ytringene til Ole blir tydeligere gjennom dialogen ved at ytringene blir overlappet. Dette kan bidra til at det blir enklere for Ida og avlese Oles tegn og gester, noe som igjen fører til at innholdet (konteksten) i dialogen blir tydelig og at interaksjonen eller dialogrammen blir mer robust for brudd.

7.0 Intervju med Ida

Hvilke tanker har en dyktig partner om sin praksis? I hvilken grad er samværet med personer med døvblindhet bygget på bevisst og planlagt målrettet arbeid og i hvilken grad er det spontant og basert på intuisjon? Disse undringene var noe av det som lå bak ønsket om å intervju Ida. For å få fram Idas egne tanker best mulig, startet intervjuet med et åpent spørsmål: *«Hva er det som gjør at kommunikasjonen*

fungerer?»

7.1 Å etablere kontakt – å starte dialogen

Det første Ida svarte, var at det var hun som partner som hadde ansvar for å få i gang dialogen. Det var hun som måtte «bygge stillaset» for at den døvblinde skulle mestre å bidra i dialogen. Hun utdyper dette nærmere: «*Vi må ha noe i felles hukommelse. Noe du vet at jeg vet*». Det er hun, som kommunikasjonspartner til en person med døvblindhet, som er ansvarlig for at dette etableres. Når hun treffer en ny døvblind som hun skal prøve å etablere kommunikasjon med, tenker hun: «*Hva kan feste seg som en felles opplevelse som vi kan dele?*» Det må være noe som setter spor, noe uvanlig. Hun sier: «*Ved første møtet kan det være lite, for eksempel at jeg hadde votter på meg da vi hilste på hverandre*». Et annet eksempel hun trekker fram er sugerøret som ble brukt i møtet med Mats «*for å vekke en interesse som kan føre til at han kommer på banen*». Ida sier at hun på forhånd gjerne vil vite noe om personene hun skal møte, hva de liker og er interessert i. Hun finner ofte noe de begge er interessert i, og da kan hun tone seg inn og lete etter åpninger hvor interessen vekkes hos den døvblinde.

På spørsmål om hvordan hun toner seg inn, forklarer Ida: «*Jeg prøver å lese det menneske jeg skal møte, så justerer jeg meg selv sånn at vi møtes ... blir på en måte like, at du og jeg blir like sånn at vi ser hverandre. Ofte kan vi jo ikke dette språket sammen og da må vi bruke det kroppslige og samspillet, med å speile og svare hverandre. Og så kan vi ta det videre ... interessen kommer jo, det ser vi hos alle vi har møtt*».

Også i utviklingen av det videre samværet presiserer Ida partnerens ansvar: «*Det vi har å tilby må være så interessant at den døvblinde blir i situasjonen*». Dette trenger ikke være eller innbefatte et objekt: «*Jeg synes oftest det er lettest bare med det tilbudet du selv kommer med, det er faktisk her det skjer*». Partneren trenger ikke gjøre seg selv interessant: «*Nei, ikke at jeg skal være interessant, men at det som kan skje mellom to mennesker er interessant*».

Hun sier også noe om hvordan hun forholder seg i situasjonen: «*Jeg blir utålmodig, pågående og utholdende*». Og videre: «*Går inn i en «state» «og blir der så lenge vi må, så lenge at sporene får satt seg*».

Om sin egen rolle i forhold til den døvblinde sier Ida: «*Jeg må vise hvem jeg er, være*

naturlig og ekte».

Ingen av de tre videoklippene viser starten på samværet og dermed den første inntoning som skjer. Likevel kommer det tydelig frem i de utvalgte sekvensene at kontakten er etablert. De har en intens oppmerksomhet rettet mot hverandre og mot det som foregår mellom dem. Ida har som partner klart å vekke interessen til personen med medfødt døvblindhet, begge er engasjert i det som skjer mellom dem, det de deler som blir noe i deres «felles hukommelse».

Den kroppslige væremåten er gjennomgående i alle de tre videosekvensene, Ida posisjonerer seg slik at hun er fysisk nær og kan speile/imitere, «være kroppslig lik» den døvblinde. Dette ser vi f.eks. når Ida og Mats sitter med pannene mot hverandre og sammen holder glasset med sugerøret og når Ole og Ida begge sitter vendt mot bordet, vender seg mot hverandre og tilbake mot bordet igjen. Den kroppslige måten å gjøre egne følelsesuttrykk tilgjengelig for den døvblinde, vises tydelig når Kari og Ida forstår hverandre og Ida gir uttrykk for sin glede ved å vifte med armene «oppover i spiral».

Ida sin pågåenhet og utholdenhet vises når hun gang på gang prøver å få Mats til å lytte. Han avviser henne flere ganger før han begynner å «henge på» i stadig lengre sekvenser.

I alle de tre videoeksemplene får vi inntrykk av at Ida inntar rollen som en likeverdig partner, en som også har vilje, hun «viser hvem hun er» ved å fremme ønsker og vise følelser. Hun inntar ikke rollen som en «hjelper», en som er til for den andre. Ida vil også ha kaffe når Ole sitter med sin kopp, og Ida «trigger» Mats ved selv å drikke vannet de sammen har skjenket i glasset. Uttrykkene for engasjement og glede hos Ida gir inntrykk av å være naturlige, selv når de har en annen form enn de vanligvis har hos seende/hørende personer. Ida viser at hun trives i og vil noe med samværet og hun er oppriktig begeistret når partene forstår hverandre.

7.2 Å bygge og regulere samtalen

Om å utvikle tema og bygge samtalen sier Ida: *«Du må hjelpe de å se sammenhengen. Du må tydeliggjøre noe som du kan bruke i fortsettelsen. Det er jo det vi gjør når vi forhandler om uttrykket og meningen - og relevansen. Vi må ofte gå en god del runder på hva ting faktisk er. For ellers blir det jo "god dag mann økseskaft".*

Ida opplever at samværet med den døvblinde i situasjoner der en skal bygge en samtale, tar hennes fulle oppmerksomhet: *Det er heftig, verden rundt oss forsvinner*". Om hvor krevende det er, sier hun: *"Du bruker alt det du har av kapasitet til å konsentrere deg om å klare å gjøre noe ut av det som skjer ... se det, tolke det og svare på det. Det er veldig krevende."* Hun ser også at det kan være krevende for partneren med medfødt døvblindhet: *"Begge parter må ha pauser, tenke seg om, reflektere og så komme tilbake til ting "*.

Men hva er en pause i denne sammenheng? Hun forklarer at pause noen ganger er at de sitter ved siden av hverandre, gjerne med en kopp kaffe, mens de andre ganger vandrer litt omkring eller gjør praktiske ting, gjerne hver for seg. Ida forteller hva som skjer med henne i pausen: *"Da jobber det på spreng i hodet, for å finne tolkninger og for å finne måter å forstå. Hvilke uttrykk kan jeg bruke og hva må jeg gjøre for å bygge videre på det som har skjedd? Hvordan skal neste stillas se ut?"* Hun tenker at det skjer like mye i hodet hos den døvblinde: *"Hva er det hun var ute etter? Hvordan kan jeg ...?"*

Når partene strever med å forstå hverandre, kan begge bli frustrerte, men Ida opplever sjelden at dette leder til et brudd i kommunikasjonen. Hun avslutter ikke samtalen, men er der sammen med den døvblinde og prøver å gå videre med samme tema etter en stund. Det kan være en lang prosess. Hun forteller om en meningsforhandling som gikk over flere dager, en prosess der den døvblinde ønsket å formidle noe og Ida strevde med å forstå. Den døvblinde prøvde om og om igjen med sitt begrensede repertoar av gester og tegn. Ida prøvde å forstå, men hennes forslag til tolkninger ble avvist. De var frustrerte sammen, prøvde å legge temaet fra seg og dele andre aktiviteter, men kom stadig tilbake til temaet. Etter å ha søkt i hukommelsen etter opplevelser de hadde delt og hvordan disse kan sanses og komme til uttrykk, klarte Ida til slutt å komme med en riktig tolkning, og gleden over å forstå hverandre var stor hos begge.

Brudd i kommunikasjonen ser Ida som noe alvorlig, og det kan ta lang tid å bygge opp igjen den relasjonen som muliggjør videre kommunikasjon. For å unngå brudd, må den døvblinde *"kjenne vår intensjon til å ville forstå"*. *«Da kan det være mange barrierer underveis i kommunikasjonsprosessen mot å forstå hverandre, og det er viktig å skille mellom pauser og brudd»*.

Det Ida sier om hvordan hun bygger og regulerer samtalen, ser vi flere eksempler på

i videosekvensene. Hun bygger på noe som er tydeliggjort i tidligere opplevelser i de initiativ hun selv tar og fanger opp, bekrefter og svarer på de uttrykk den døvblinde kommer med. Den døvblindes uttrykk blir framhevet, gjentatt og får en sentral plass i dialogen.

Vi ser ikke tydelige pauser i videosekvensene. Likevel ser det ut til at tempo og gjentakelser gir rom for noe bearbeiding underveis.

7.3 Språk

På spørsmålet om det er forskjell på det språket hun bruker med personer med medfødt døvblindhet og de som bare er døve, svarer Ida: *«Nei, egentlig ikke, tenker jeg. For døve er veldig gestuelle, og vi bruker tegnrommet og vi refererer til ting».*

I kommunikasjon med døve må hun ofte visualisere, og hun tenker at det er tilsvarende hun gjør med døvblinde, men da gjennom taktil modalitet: *«Døve er jo veldig dramatiske, og det må vi være med døvblindfødte også, men det må være kroppslig og taktilt. Det er den store forskjellen. En annen og betydelig forskjell er at vi ofte må bygge opp uttrykkene når det gjelder døvblindfødte».*

Uttrykkene bygges opp gjennom det Ida betegner som forhandlinger. Når partene ikke har et felles språk, tenker Ida at hun overfortolker en del i begynnelsen. *«Når den døvblinde gjør en bevegelse, så kan vi gå inn å avlese og tolke denne, for så å bygge videre derfra».* Det er i delte opplevelser, der uttrykkene kan relateres til konkrete opplevelser, at de første forhandlingene om uttrykkene finner sted.

Selv om Ida tenker at det er stort samsvar mellom språket hun bruker i kommunikasjon med døve og døvblinde, forklarer hun at hun gjennom årene har erfart hvordan hun må tilpasse språket når hun kommuniserer med personer med medfødt døvblindhet: *«Jeg skjønnte etter hvert at jeg måtte gjøre noe med språket for å kunne treffe og for at den andre skal kunne komme med sitt. Jeg måtte gjøre det veldig tydelig og enkelt».*

Ida er stadig imponert over personer med medfødt døvblindhet: *«De er kjempeflinke til å bruke det de har for å vise andre sammenhenger. I starten er uttrykkene så få, sånn at du virkelig må tolke de ... og så må du komme med et tilbud».*

Forhandling om hva et uttrykk kan bety og hvilken relevans det har i den gitte sammenheng, er essensielt i alle de tre videoeksemplene. Da Ida skulle prøve å

forstå uttrykket som Mats kom med da de satt sammen og drakk vann, tenkte hun på det de hadde opplevd sammen dagen før. Hvilke inntrykk kan Mats ha fått, hvilke avtrykk har de satt og hvordan kan de komme til uttrykk (Nyling 2003). Ida assosierer Mats sin berøring av pekefinger på leppen med hans opplevelse av sugerøret som berørte leppene hans på samme sted, og hennes tolkning bidrar til å utvikle samtalen videre. På tilsvarende måte ser vi at Ida prøver å sette seg inn i Ole sitt perspektiv for å kunne forstå hva han kan mene med sitt uttrykk, og vi ser hvordan hun bruker uttrykket i den videre dialogen.

I samtalen mellom Ida og Kari, får Ida en assosiasjon til en tidligere felles opplevelse, og søker etter uttrykk hun kan bruke for å dele tanken med Kari. Dialogen tar en vending med økt engasjement fra begge.

7.4 Forventninger og intensjoner

Ida viser en stor iver og entusiasme når hun skal møte en døvblind hun ikke kjenner, og også ofte når hun skal møte igjen noen hun kjenner, og ble derfor spurt:

Hva er det som driver deg? Hva får du selv ut av å være sammen med døvblinde?

Ida svarte: *«Det er utfordrende og morsomt å skape noe felles med en ny person».*» *«Det finnes ikke noe vanskeligere, men jeg får et kick når jeg lykkes – YES!»* og *«Jeg er så sugen, for jeg har lyst på kicket mitt»*. Hun stanser opp, tenker litt før hun fortsetter: *«Jeg husker første gang vi møttes i tankene. Det var et stort øyeblikk – en sterk opplevelse. Jeg får gåsehud»*.

Ida går inn i møtet med personer med medfødt døvblindhet med nysgjerrighet og forventninger: *«Jeg vil jo vite hva du tenker. Jeg vet at du har en stemme og at du fortjener å bli hørt»*, og legger til: *«Jeg har forventninger, alle jeg har møtt har et potensiale»*. Forventninger og interesse for den andre ser hun som en forutsetning for å få et svar tilbake: *«Jeg vil jo gjerne snakke med deg. Jeg har lyst å vite hvordan livet ditt er. Ja, du må være interessert i den andre for at du skal få et svar tilbake»*. Kunnskap er ikke nok, hevder hun, du må også tro på å lykkes: *«Jeg har nok en positiv forventning til at det skal gå bra, og da går det som regel bra. Noen har nok alt de trenger for å kunne lykkes, men kanskje ikke den positive forventningen da. Sånn er det jo med alt; hvis jeg tenker at jeg ikke skal klare å gå på de skøytene, så gjør jeg det jo ikke»*.

Samtidig som hun har forventninger om å lykkes, forteller Ida om at hun ofte "går på

en smell”, ikke forstår og feiltolker. Noen ganger får hun hjelp av andre som kan forstå hva uttrykket kan referere til, og ofte kommer både kommunikasjonspartneren med døvblindhet og hun selv styrket ut av situasjonen. De har lært noe som de kan bygge videre på, ikke minst å overkomme barrierer i kommunikasjonen.

I alle de tre eksemplene, kommer det glødende engasjementet og forventningene til den døvblinde tydelig fram. Ida tror på at bevegelsen Mats og Ole kommer med kan være et uttrykk for noe de har opplevd, og hun er overbevist om at Kari kan huske og snakke om en hendelse de tidligere har snakket om.

8.0 Beskrivelse av kjennetegnene

De tre personene med medfødt døvblindhet er på ulikt nivå i språkutvikling, og bruker i ulik grad språklige elementer i dialogen. Ut fra vårt kjennskap til casepersonene og samtale med personale som kjenner dem godt, er det grunnlag for å si at alle tar i bruk sine potensialer og deltar optimalt i dialogen. Mats deltar i dialog med vekslende snakke- og lyttehender over lengre tid enn han har gjort tidligere, han bruker tegn han kan fra før og han gjentar tegnet VANN. Både Ole og Mats initierer nye uttrykk som framforhandles som språklige uttrykk i et felles repertoar. Ole bruker tidsangivelse til å formidle hva han vil snakke om. Kari er den som har mest språklige uttrykk og felles repertoar med Ida fra før, men også hun synes å bruke det hun kan og det er ikke tidligere sett at hun bruker retningsbøyde verb slik hun gjør med PLUKKER her. Det kan på dette grunnlaget hevdes at de tre casene i dette prosjektet viser dialoger som fremmer kommunikasjon og språk gjennom taktil modalitet.

Ved gjennomgang og analyse av datamaterialet, fant vi ”noe” i Ida sin væremåte som gikk igjen i alle de tre videosekvensene. Det kunne arte seg noe forskjellig i de tre eksemplene, men synes likevel å være gjennomgående i Ida sin måte å forholde seg på i interaksjonen med personene med medfødt døvblindhet. Dette ”noe” velger vi her å betegne som kjennetegn på partnerkompetanse som fremmer kommunikasjon og språk gjennom taktil modalitet.

Det framkom etter hvert en lang liste med kjennetegn på partnerkompetanse, og disse ble etter drøftinger fordelt i fem hovedkategorier

1. Kunnskap
2. Forventninger og intensjoner
3. Gjennomføring, teknikk, måte
4. Etablering og regulering av dialogen
5. Språk

For å forstå bedre hva Ida gjør for å støtte og utvikle kommunikasjon og språk sammen med personer med medfødt døvblindhet, vil vi her beskrive og drøfte utvalgte kjennetegn innenfor hver kategori.

8.1 Kunnskap

Ida sin utdannelse innenfor tegnspråk, taktilt tegnspråk, lingvistikk, språkutvikling og meningsdanning, danner en bred og relevant faglig plattform. Hun har kunnskap om normal kommunikasjon- og språkutvikling, og har en evne til å gjenkjenne det normale i det som ser annerledes ut. Ida har et flytende taktilt tegnspråk som gjør at hun bruker lite energi på å finne tegn hun kan bruke og hun kan fange opp begynnende og uklare tegn. Eksempelvis gjenkjenner Ida bevegelsen og plasseringen i tegnet når håndformen ikke er til stede, eller når tegnet blir utført i en annen posisjon enn det som er vanlig. Når hennes eget tegnspråk til en stor grad er automatisert også gjennom den kroppslig/taktile modaliteten, kan hun fokusere på å tolke og forhandle om mening i uttrykkene som oppstår.

Gjennom samvær med mange ulike personer med døvblindhet, har Ida tilegnet seg erfaringer om strategier, hva som kan fungere for å få kontakt og for å engasjere den enkelte i dialog. Taktil kommunikasjon med personer med ervervet døvblindhet har gitt henne erfaringer som hun kan anvende i møte med personer med medfødt døvblindhet. Hun har erfart hva som kan være utfordringene i avlesning, både for personen med døvblindhet og for partneren, og dette har lært henne noe om hvordan hun kan være avlesbar og tydelig for en som bruker taktil sans. Samvær med personer med medfødt døvblindhet på ulike nivå, har gitt henne erfaringer med hvordan taktil kommunikasjon kan utvikle seg, hva som kan være mulige neste skritt og hva som kan lede dit.

I sitt samarbeid med Statped vest, fagavdeling døvblindhet/ kombinerte syns- og hørselsvansker, har Ida gjennom mange år deltatt i refleksjon over egen praksis. Dialoger mellom henne og personer med medfødt døvblindhet er blitt analysert i lys av teoretisk kunnskap. Dette har bidratt til å gi Ida en detaljert forståelse av hva som skjer i dialoger hun selv deltar i og gitt henne innsikt i betydningen av sin egen rolle for utvikling av dialoger mellom henne og personer med medfødt døvblindhet.

Gjennom egne studier, samarbeid med Statped vest og andre med tilknytting til personer med medfødt døvblindhet, har Ida utviklet kunnskap om hvordan personer med medfødt døvblindhet opplever og sanser verden, hvordan deres forståelse, begreper og uttrykk dannes gjennom det kroppslige-taktile sanseapparatet. Kombinasjonen av teoretisk kunnskap, bred erfaring og refleksjoner har bidratt til at Ida har tilegnet seg en unik kompetanse med hensyn til hvordan hun kan bidra til at kommunikasjon og språk kan utvikles gjennom kroppslig-taktil modalitet hos personer med medfødt døvblindhet.

Ut fra det som her er beskrevet og drøftet, har vi kommet fram til følgende kjennetegn med hensyn til kunnskap:

8.2 Kunnskap hos partner

- Kunnskap om normal kommunikasjon og språkutvikling
- Kunnskap om døvblindhet
- Kunnskap om kroppslig/taktil modalitet
- Kunnskap om utvikling av språk gjennom den kroppslige/taktile modaliteten
- Teoretisk basiskunnskap innenfor lingvistikk, semiotikk, psykologi og pedagogikk
- Norsk tegnspråk
- Taktilt tegnspråk
- Bred erfaringsbasert kunnskap i kommunikasjon med personer med medfødt døvblindhet
- Evne til å gjenkjenne det normale i det som ser annerledes ut

8.3 Forventninger og intensjoner

Å invitere til eller gå inn i en dialog med andre fordrer at vi har en forventning til at noe skal skje mellom deg og meg. Det er mange årsaker til at vi entrer en dialog med andre. Eksempelvis at jeg ønsker at vedkommende skal gjøre noe for meg, at jeg er interessert i å drøfte eller dele noe med vedkommende eller at vedkommende virker som noen jeg er interessert i å bli kjent med. Dette reflekterer vi sjeldent over i hverdagen når vi omgir oss med mennesker som bruker det samme kulturspråket som vi selv gjør. Vi kan kanskje forberede oss på å initiere noen dialoger, men stort sett kommuniserer vi i vei med en forventning om at partneren både forstår og responderer på det vi sier. Når vi derimot møter mennesker med en annerledes uttrykksform, hvor vi er usikker på om det vi ønsker å formidle kan bli forstått og hvor vi er usikker på den andres kommunikative evner, skjer det noe med oss i møte med den andre. På grunn av vår egen usikkerhet er det lett for at våre egne uttrykk blir magre og utydelige, og vi finner ikke alltid mening i å entre dialogen fordi vi er engstelig for at vi ikke klarer å dra i havn det vi starter på.

Ida forteller at hun har høye forventninger til personene med medfødt døvblindhet når hun møter dem. Hun tror på deres ressurser og at de har en stemme som fortjener å bli hørt. Ida er overbevist om at disse personene er som henne, med tanker, forestillinger, forutsetninger, behov og ønsker. At de er mennesker skrudd sammen på samme måte som henne selv. Hun tror på at personene med medfødt døvblindhet er interessante og vil gjerne bli kjent med de, dele opplevelser, få tilgang til hva de tenker på og er opptatt av. Hun har også forventninger til seg selv og tror at hun er en som kan bli interessant for den andre, ved å være pågående og prøve gang på gang å pirre den andres nysgjerrighet mot seg selv. Ida har også forventninger til samværet, hun har tro på at de to sammen skal forstå hverandre og lykkes i å kommunisere sammen. Ikke minst så tror hun på at uttrykkene som kommer har en mening som er betydningsfull i dialogen mellom dem og for henne selv.

Ida sin holdning til sin kommunikasjonspartner, kommer også til uttrykk når hun gjennom posisjonering og kroppslig væremåte prøver å bli mest mulig lik den døvblinde. Hun inntar rollen som en likeverdig person med ønsker og behov og ikke som en hjelper. Hennes forventning og syn på personen med døvblindhet, vises også når hun prøver å ta den døvblindes perspektiv og undre seg over denne

personens tanker og opplevelse av det som skjer. Ida føler ansvar for å uttrykke seg på en måte som kan bli forstått. Hun undrer seg over hvordan hun kan gjøre dette og ikke om personen med medfødt døvblindhet har kognitive forutsetninger for å kunne forstå og delta.

I vårt møte med nettverkene rundt personer med døvblindhet opplever vi at nærpersionene ønsker og vil at personen med medfødt døvblindhet skal få mulighet til å utvikle seg så langt som de kan, påvirke eget liv og ha en god hverdag. Likevel ser vi ofte at de har begrensede forventninger med hensyn til den døvblindes forutsetninger for å ha og kunne formidle tanker, ønsker og behov. Vi ser også ofte en usikkerhet knyttet til å kommunisere gjennom en kroppslig-taktil modalitet, som kan føre til lavere forventninger til selv å lykkes i å formidle og forstå. Denne usikkerheten bidrar ofte til at man som partner blir nølende og lite lesbar for den døvblinde. Den gjensidige oppmerksomheten og interessen for hva som skjer mellom oss blir sårbar og dialogen kan lett bryte sammen.

Under kategorien forventninger og intensjoner, har vi kommet fram til følgende kjennetegn:

- Tro på at personen med medfødt døvblindhet har tanker, forestillinger, forutsetninger, ønsker og behov som «jeg»
- Tro på at personen med medfødt døvblindhet har en intensjon
- Tro på at personen med medfødt døvblindhet kan formidle
- Se personen med medfødt døvblindhet som en interessant person som jeg vil bli kjent med
- Tro at en selv er/kan bli en interessant person for personen med medfødt døvblindhet
- Forventning om at det skal skje noe mellom oss
- Tro at jeg lykkes/mestrer å få personen med medfødt døvblindhet til å formidle seg
- Ha forventning om at det går bra (aktivitet/dialog)
- Forventning om at en selv skal få glede av samværet

8.4 Gjennomføring, teknikk, måte

Så hva gjør Ida i praksis? Hvilke teknikker bruker hun? Det første vi ser er at hun alltid er fysisk nær den andre. Uavhengig av situasjonen eller aktiviteten etablerer hun en «vi-to sammen» ramme gjennom den kroppslige-taktile modaliteten. Ida får en kroppslig væremåte og hun er tilgjengelig, uavhengig av om det er en pause i dialogen eller om de er ivrig opptatt med å oppleve, utforske eller snakke sammen. Hun har hele sin oppmerksomhet rettet mot den døvblinde og det som skjer i interaksjonen dem imellom. Om kontakten bare er med føttene og personen med

medfødt døvblindhet for eksempel åpner en flaske, forsøker Ida å fange hvordan man skrur opp en kork gjennom å imitere det den døvblinde gjør (håndstilling, bevegelse, intensitet osv.), for å kunne gjenkjenne dette uttrykket om det skulle dukke opp,

eller for selv å kunne bruke dette i samtale, for eksempel om å drikke brus. Ida bruker kropp (posisjonering), bevegelse, hender, muskler (spenninger), pust, lyd og varierende tempo for å indikere om hun er oppmerksom, spørrende, tenkende eller bekreftende. Disse strategiene skaper også en tydelig narrativ stil. Hun bekrefter og viser sine emosjoner gjennom å bruke hele kroppen sin. Hun forstørrer kroppsuttrykk, gester og tegn slik at de kan gjenkjennes kroppslig-taktilt. Når Ida bruker kroppen sin på denne måten, ser det ut til at hun blir tydelig og avlesbar for personen med medfødt døvblindhet som hun er sammen med.

Ida bruker konsekvent lytte- og snakke posisjoner uavhengig av om vedkommende hun er sammen med er vant til dette. Hun tar kommunikative initiativ ved å invitere den andre til å legge hånden/armen oppå hennes egen hånd/arm når hun ønsker å formidle et tegn/gest. Når Ida oppdager et tegn/gest/kroppslig uttrykk fra personen med medfødt døvblindhet, legger hun sin hånd over hånden/armen til den andre. Når hun gjennomfører en gest/tegn setter hun nesten alltid tegnet på seg, selv bortsett fra

når hun bekrefter emosjoner som kommer fra personen med medfødt døvblindhet. Da skjer det som oftest en spontan kroppslig bekreftelse på den andre som hun oftest tegnsetter på seg selv i etterkant. F.eks. om personen med medfødt døvblindhet ler, bekrefter hun dette med egen kropp eller hender mot den andres kropp og sier; «LER DU» i etterkant med tegn på seg selv.

Under kategorien gjennomføring, teknikk, måte har vi kommet fram til følgende kjennetegn:

- Er fysisk nær hverandre (kroppslig/taktil tilgjengelig)
- Har full oppmerksomhet mot personen med medfødt døvblindhet og det som skjer i interaksjonen
- Er tydelig avlesbar for personen med medfødt døvblindhet
 - kropp, hender, muskler, pust, lyd
 - bevegelser i handling
 - kroppslige uttrykk, gester, tegn
 - emosjonell i sin uttrykksform
 - tempo
 - posisjonering av kropp og hender
 - forstørrer og forminsker gester, tegn, posisjoner
 - gjentar emosjonelle uttrykk, gester og tegn
- Indikerer tur ved skifte av håndstillinger (snakke- og lytteposisjoner)
 - tegn på egen kropp
- Narrativ stil

8.5 Etablering og regulering av samtalen (samtaleregulering)

Når Ida møter personer med medfødt døvblindhet bruker hun ulike inntoningsstrategier. Måten Ida inntoner seg til den andre avhenger av om det er et første møte eller om hun allerede kjenner personen med medfødt døvblindhet. Hun tar ansvar for å starte inntoningsprosessen. Ida venter ikke på at personen med medfødt døvblindhet skal ta initiativ, men går aktivt inn og viser at hun er interessert og at hun har lyst til å etablere kontakt med den andre. Ida har en pågåenhet og utholdenhet når hun ønsker å vekke den andres oppmerksomhet og interesse. Oftest starter hun med å følge det personen med medfødt døvblindhet er opptatt av. Ida bruker dette som en strategi for å etablere «vi-to relasjonen» også når det er noen hun kjenner.

Ved et førstegangsmøte forteller Ida oss at hun liker å vite noe om interessen (interesser kan være alt fra å eksempelvis vifte med hendene til å helle vann eller til å samle på lykketroll) til den hun skal møte på forhånd. Hun forbereder seg mentalt på hvordan hun skal inntone seg til den andre. I tillegg har Ida ofte med seg noe som kan skape et overraskelsesmoment, noe som de i fellesskap kan fokusere på, noe som kan sette hukommelsesspor hvor gester og tegn kan oppstå. Da har de et utgangspunkt å snakke om og noe det kan refereres til ved en senere anledning. Dette kan være f. eks en vott på hånden som må tas av eller som i eksemplet med Mats og Ida, et rart sugerør. Ida tar ansvar for å etablere kontakten. Likeledes tar hun ansvar for å skape sammenhenger som er gjenkjennbare for den andre. Dette gjør hun ved at hun nøye bygger nye scenarier basert på noe de i fellesskap har opplevd.

Ida tar utgangspunkt i noe hun er sikker på at den andre vet, f.eks. noe uvanlig som skjedde sist de var sammen. Da kan hun, som i historien med Kari, referere til sist de var sammen gjennom å bruke gester og tegn som er gjenkjennbare for personen med medfødt døvblindhet. Ida beveger seg ikke over i neste scenario før hun er sikker på at de begge har forhandlet frem en felles forståelse av det første scenariet. Når felles forståelse er fremforhandlet,

beveger hun seg til det hun ønsker å formidle «her-og-nå» f.eks. forandring i dag eller noe som skal skje i fremtiden. For å skape slike sammenhenger er Ida nødt til å være oppmerksom og kreativ i forhold til det som skjer i «vi-to relasjonen».

Teknikkene, inntoningsstrategiene og hennes oppmerksomhet mot den andre sine uttrykk, ser ut til å være helt nødvendig for at hun skal klare å avlese den andre og sette uttrykkene inn i en meningsfull ramme. Slik bygger Ida en tydelig dialogramme for at personen med medfødt døvblindhet også skal kunne avlese hennes uttrykk slik at det blir meningsfullt og at de sammen kan samkonstruere innholdet i dialogen videre.

Når samtalerammen og tematikken er etablert bruker, bruker Ida ulike strategier for å opprettholde flyten i dialogen. Hun har en narrativ stil slik at det skal være interessant for den andre å være i dialogen og for å tydeliggjøre sine egne uttrykk. En narrativ stil sammen med en godt etablert samtaleramme og tydelig turtaking gjennom lytte- og snakkeposisjon, ser ut til være elementer som bidrar til å opprettholde flyt i dialogen. Det er ikke alltid at et enkelt uttrykk forstås hverken av Ida eller personen med medfødt døvblindhet, men likevel blir det sjeldent et brudd i dialogen. Når et enkelt uttrykk oppstår fra den andre og Ida ikke forstår, bekrefter hun uttrykket og kommer med et forslag til innhold i uttrykket. Om dette ikke fører frem, så går hun tilbake til tematikken (den etablerte samtalerammen/scenariet) og fortsetter slik at de kan nærme seg felles forståelse uten å bli hengende i et enkelt uttrykk. Når samtalen er avsluttet og begge er fornøyd med utfallet, kan Ida ofte gå tilbake til uttrykket de ikke ble enige om innholdet i og fortsette å forhandle mening. Da har hun ofte en større kontekst å forholde seg til, og det ser ut til at det da er enklere å forhandle mening i et enkelt uttrykk.

Ida forteller at hun aktivt bruker sin teoretiske kunnskap. Når hun i intervjuet snakker om «felles hukommelse», vet vi fra tidligere samtaler, at hun refererer til kunnskap om 6 space modellen innenfor kognitiv semiotikk (Larsen 2006). Hun synes modellen har gitt henne et godt mentalt tankekart når hun prøver å forstå mening i uttrykk som oppstår. Gjennom å lage assosiasjonsnett med utgangspunkt i deres «felles hukommelse», søker hun etter det som kan være relevant for «her-og-nå» og bruker dette når de forhandler om mening i uttrykk.

Under kategorien etablering og regulering av samtalen (samtaleregulering), har vi kommet fram til følgende kjennetegn:

- Er mentalt til stede
- Toner seg inn
- Etablerer en tydelig samtaleramme
- Etablerer tema eller støtter personen med medfødt døvblindhet sine initiativ til å etablere tema
- Tar ansvar for å støtte personen med medfødt døvblindhet i dialogen
 - Flyt

- Begrep
- Innhold
- Er intens og pågående og samtidig støttende og ivaretakende
- Turtaking - gir tur og tar tur
- Tid
 - Blir i tema over tid
 - Gir tid til refleksjon og bearbeiding
- Regulerer tempo
- Utvider temaet med nye input for å holde samtalen i gang
- Gir tilbakemeldinger
- Er kreativ og nysgjerrig og utfordrer seg selv og personen med medfødt døvblindhet både i aktivitet og dialog (du og jeg i verden for å oppleve noe vi kan dele og snakke om)
- Bringer inn overraskelsesmoment

8.6 Språk

Uavhengig av i hvilken grad personen med medfødt døvblindhet bruker taktilt tegnspråk, så bruker Ida alltid taktilt tegnspråk kombinert med gestuelle uttrykk som enten oppstår i «her-og-nå» situasjonen eller som hun vet de kjenner begge to. Dermed gir hun tilgang til språk i taktil modalitet, og knytter dette til konkrete opplevelser.

Når Ida støtter og/eller initierer en dialog, tar hun alltid utgangspunkt i noe som er kjent. Hun bruker de samme gestene og tegnene som de i felleskap har utforsket enten i «her-og-nå» situasjonen eller tidligere, og bruker disse til å danne rammen for det nye samtaletemaet. I historien om Kari og Ida utforsker de begrepet «å plukke». Ida initierer «å plukke» stein i eksemplet. Hun vet at de sammen har plukket epler fra et tre tidligere, men eplene har de plukket fra en annen retning og tegnet ser litt annerledes ut. Plassering av artikulasjonssted «å plukke fra tre» skjer da med en referanse til en kognitiv forestilling om det Ida ønsker å formidle språklig (Raanes 2011). Hun bruker konteksten «plukke- epler- før» til å trigge Karis mentale forestillinger (Erlenkamp 2011). Ved å knytte «å plukke» fra bakken i «her-og-nå» situasjonen til «å plukke» fra treet fra tidligere er hun med på å støtte Karis begrepsutvikling knyttet til «å plukke».

«Plukke» kan gjøres med en bevegelse nedover mot bakken, men også med en bevegelse oppover, som når en plukker fra trær. Mange ikoniske og referensielle gester betegnes som retningsbøyde verb innenfor grammatikken i tegnspråk f.eks. å hente, å drikke, å plukke. Slike retningsbøyde verb er ofte godt avlesbare taktile tegn som enkelt blir meningsfulle i her-og-nå situasjonen. Når Ida knytter «her-og-nå» scenarioet om å plukke til et plukke scenario de har gjort sammen tidligere, støtter Ida en annen dimensjon ved Karis begrepsforståelse, at man kan plukke ulike ting i verden.

Når Ida initierer og/eller støtter rammen for dialogen, plasserer hun som tidligere nevnt, alltid tematikken i tid. Det være seg før, nå eller senere. Før Ida er sikker på at tidsplasseringene er etablerte begreper hos personen med medfødt døvblindhet, tar hun alltid utgangspunkt i her-og-nå og knytter dette til tidligere hendelser. Eks. «plukke» nå, «plukket» før. Når tidsaspektene før, nå og senere er etablert bruker hun disse aktivt i dialogen. Eks. hvor Ole initierer å snakke om «pålen» og «holde rundt» gesten som han plasserer «før», så legger Ida til; «ja, koselig før» for å bekrefte at hun også gjenkjenner tiden hvor Ole plasserer innholdet i dialogen. Ole har lært å plassere innholdet i samtalen i tid ved at Ida og andre rundt han har tatt utgangspunkt i «her-og-nå» og så knyttet innholdet til kjente hendelser i tid. Å begynne tidlig å arbeide med tidslinjen (før, nå, senere) relatert til kontekst (innhold), er blant annet med på å styrke muligheten for å gjenkjenne og for å fremforhandle mening i uttrykkene fra personen med medfødt døvblindhet.

Å knytte språk til følelsesuttrykk gjør Ida ved å imitere emosjonelle uttrykk som kommer fra personen med medfødt døvblindhet og så legge til det aktuelle tegnet. Personen med døvblindhet kan for eksempel riste med hendene og smile. Ida tolker dette som om han er glad, så rister Ida på hendene på samme måte, med samme intensitet først og legger til tegnet du GLAD i etterkant. Deretter gjentar hun ofte det emosjonelle uttrykket og gjentar igjen tegnet GLAD.

Ida gjentar ofte uttrykkene som kommer fra personen med medfødt døvblindhet. Disse gjentakelsene har ulike språklige funksjoner. Først og fremst viser Ida at hun har oppfattet uttrykket til den andre ved å gjenta det, hun bekrefter. En slik

gjentakelse kan også oppstå når Ida ikke helt forstår uttrykket, da i en mer spørrende bevegelse ved at kroppen hennes naturlig lener seg litt tilbake. Dette gir henne tid til å tenke og å komme med et tolkningsforslag for å nærme seg en felles mening i uttrykket. Det kan også føre til at den andre kommer med et nytt uttrykk som hjelper Ida til å skape mening. Å gjenta fører også til at flyten i dialogen opprettholdes. Det kan se ut til at gjentakelse av den andres ytring før man tilfører en ny, hjelper til med å holde tråden i temaet for samtalen. En slags tematisk overlapp. Når vi nettopp har lært/erfart et nytt begrep, øver vi på det slik at det blir enklere å huske. Når Ida støtter en slik innøvningsstrategi, så gjentas ytringen fra begge flere ganger og ofte med en annen intensitet enn når gjentakelser brukes som nevnt over.

For at personen med medfødt døvblindhet skal få tilgang til verden rundt seg og kunne etablere begrep som kan brukes som språklige ytringer i dialog, bruker Ida tid på å invitere den andre til å utforske verden rundt dem. Hun beskriver og språksetter objekter, handlinger, hendelser, emosjoner og personer i verden rundt personen med medfødt døvblindhet. Dette forutsetter et etablert «du og jeg» samvær gjennom den kroppslige-takile sansen.

Språkinnlæring er en kognitiv prosess. Seende og hørende personer lærer seg tidlig ulike kognitive strategier som støtter deres evne til å lære og å forstå, huske og gjenkalle ved å være sammen med andre mennesker i verden. De lytter til hva andre sier, ser hva andre gjør og får tilbakemeldinger på det de selv gjør. De lærer og forstår hvordan ting i verden henger sammen. For personer med medfødt døvblindhet kan verden lett oppleves som fragmentert og usammenhengende på grunn av deres sansetap som gir marginal tilgang på informasjon om det som skjer lenger unna enn en armlengdes avstand. Når Ida fokuserer på å støtte gjentakelser av nye begreper (vedlikeholdene innøvningsstrategi) og assosiere nye hendelser og begreper til tidlige erfaringer (utdypende/utfyllende innøvningsstrategier), støtter hun personen med medfødt døvblindhet sin evne til og også å lære seg kognitive strategier. Ida støtter den andres forståelse av sammenhenger ved at de lærer nye begreper basert på tidligere erfaringer, noe som gjør det enklere å huske og å gjenkalle begrep i andre situasjoner. Slike kognitive innøvningsstrategier støtter også arbeidshukommelsesprosesser som er viktig for utvikling av språk (Baddely 1993, Nicholas 2013).

Ved å bygge en tydelig ramme for samtalen, støtter Ida også den andres mulighet til å gjenkalle f.eks. uttrykk og hendelser. Hun gjør samtalerammen tydelig ved å luke ut irrelevante detaljer (utlukingsstrategi), slik at personen med medfødt døvblindhet skal kunne utnytte sin arbeidshukommelse til å hente ut kunnskap fra sin langtids- hukommelse som passer til det de samtaler om «her- og –nå». Dette ser vi både i eksemplet med Kari og med Mats.

Under kategorien språk, har vi kommet fram til følgende kjennetegn:

- Fanger opp uttrykk og tolker disse som meningsbærende og i stor grad språklige
- Setter personen med medfødt døvblindhet sine uttrykk i en sammenheng som er meningsfull for dem begge
 - gjør uttrykkene til personen med medfødt døvblindhet til noe vesentlig
 - gjenkjenner, bekrefter og utvider
- Skaper sammenhenger
 - Tar utgangspunkt i og bygger på noe som er felles/kjent eller her-og-nå når nye tema skal etableres/formidles
- Forhandler om mening i gester og uttrykk og språksetter disse
 - Bekrefter gester, tegn og emosjonelle uttrykk
 - Kommer med tolkningsforslag
- Bruker taktilspråklige uttrykk
 - Ikoniske og referensielle gester
 - Tegnsetter emosjonelle uttrykk
 - Retningsbøyde verb
- Bruker taktil tegnspråklig grammatikk
 - Tidsplassering
 - Lokalisering (på kropp eller hender/fingre)
 - Tydelig artikulasjon
 - Tydelig artikulasjonssted (bruk av tegnrom)
- Arbeider systematisk med begrepsinnlæring knyttet til felles opplevde erfaringer

- Støtter kognitive strategier
 - Vedlikeholdende innøvningsstrategier; fortløpende repetering av det som skal huskes (begrepet/tegnet)
 - Utdypende/utfyllende innøvningsstrategier; assosierer nytt til allerede eksisterende informasjon i langtidsminnet.
 - Gjenkjenner uttrykk som er sammenblandet (eks. bade/glad) ut fra kontekst og korrigerer disse.
 - Luker ut det som er uvesentlig slik at risikoen for overload i arbeidsminnet reduseres
 - Bruker narrative strategier (som er emosjonelt betinget) slik at personen med medfødt døvblindhet lettere skal kunne oppfatte, lagre og gjenkalle fra hukommelsen.

9.0 Interaksjonsperspektivet

«Hva kjennetegner interaksjonen i den gode dialogen når den skjer gjennom taktil modalitet?»

Å beskrive eksakt hva som skjer i interaksjonen mellom to mennesker er vanskelig. I eksemplene som dette prosjektet bygger på, har vi først forsøkt å synliggjøre konteksten for interaksjonene ved å beskrive relasjonen, situasjonen interaksjonen oppstår i og faktorer i bakgrunnen som vi mener er relevant. Transkriberingen ble gjort for å få et mest mulig nyansert bilde av interaksjonen i den fasen der det bringes inn nye uttrykk og der oppmerksomhet og engasjement er på sitt mest intense. I denne fasen når interaksjonen et narrativt høydepunkt. I analysen av interaksjonene mellom Ida og hennes kommunikasjonspartnere, har vi sett på og til en viss grad forsøkt å beskrive, flyt, resiprositet, intensitet, pauser og dialogutvikling (utvikling av samtalen gjennom tematikk, perspektiver osv.). I historien om Ida og Ole er interaksjonen framstilt i en grafisk modell, som viser hvordan deltakerne i dialogen agerer og hvordan dette påvirker interaksjonen mellom dem.

Faktorer som i mindre grad er observerbare, som partnerens forventninger og intensjoner, ser ut til å ha en stor betydning for hvordan relasjonen mellom partene i dialogen kan styrkes og vil påvirke interaksjonen. Nafstad og Rødbrøe (2013) beskriver ulike perspektiver som en partner kan innta (DET, JEG og DU

perspektivene), og hvilke konsekvenser disse har for etablering av relasjonen mellom personen med medfødt døvblindhet og partneren. Ida har et tydelig DU perspektiv når hun er i interaksjon med personer med medfødt døvblindhet. I DU perspektivet oppfatter man den andres uttrykk som ytringer som er henvendt og at det er en intensjon om å dele noe. For å innta et DU perspektiv må partneren ha en grunnleggende tillit til – eller en positiv forventning om, at personen med døvblindhet er et kommuniserende vesen som er mentalt rettet mot partneren og hvor de har mulighet til å forhandle om og samkonstruere mening (innhold) og ytringer i dialogen (Nafstad & Rødbroe 2013:49).

I vår søken etter å beskrive hva som kjennetegner interaksjonen i den gode dialogen vil vi fremheve Idas DU perspektiv sin relevans. I et dialogisk perspektiv forstås kommunikasjon som en aktivitet som omhandler mer enn utveksling av beskjeder og en gjensidig forståelse (Marková 2008). Kommunikasjon sees på som en aktivitet hvor også deltakernes agens blir uttrykt og får dermed også en psykologisk dimensjon (Johannessen 2009). Dette betyr at det må være rom for begge partene i dialogen til å oppleve seg selv i ulike posisjoner og bli møtt av den andre i disse. Mennesker i dialog med andre streber etter felles forståelse (intersubjektivitet) parallelt med at de streber for å utvikle seg selv som person (subjektivitet) (Marková 2008, Nafstad & Rødbroe 2013). Derfor blir tilgangen til dialoger karakterisert som ikke bare å handle om en streben mot felles forståelse, men også en streben etter posisjoner og anerkjennelse som bidrar til å styrke deltakerne i dialogen sin agens (Nafstad 2009:1). Slik blir spenningen gjennom dialogens partnere sine posisjoner og perspektiver viktig for utviklingen av personenes agens: å ha en stemme og en tro på at jeg er betydningsfull for andre og er verdt å bli lyttet til (Johannessen 2009).

Idas DU perspektiv ser ut til å berøre flere dimensjoner i interaksjonen. Ved å tro på den andre, være interessert, være emosjonelt tilgjengelig og anerkjenne den andres perspektiver/posisjoner ser det ut til at interaksjonen blir stabil nok og interessant nok for begge partene slik at dialogen opprettholdes og utvikles. Det kan se ut til at en slik stabil interaksjon gir økt rom for å beskrive, språksette, forhandle, dele og samkonstruere mening. Ida sitt DU perspektiv handler ikke om at hun skal lære bort sitt språk til personen med medfødt døvblindhet. Det handler om at de begge må ha tillit til hverandre og samkonstruere språket seg imellom. Det kan se ut som om Idas

DU perspektiv støtter personen med medfødt døvblindhet sin mulighet til også å innta et DU perspektiv i dialogen. Hun gir dermed rom for at personen med døvblindhet får erfare at sine posisjoner og perspektiver blir anerkjent og møtt, noe som igjen kan føre til utvikling av en mer robust agens. Den stabile interaksjonen ser også ut til å bidra til at begge perspektiver når frem og at de er likeverdige i dialogen, samtidig som det er nok spenning mellom dem til å drive dialogen fremover. Dette fører til at interaksjonen blir preget av en høy grad av resiprositet (gjensidighet) slik at interaksjonen stabiliseres og dialogen utvikler seg og varer over tid. Det blir flyt i dialogen mellom partene. Dette ser vi i alle de tre eksemplene. I utvekslinger med høy grad av aktivitet og som varer over tid, dannes det blant annet turtakingsmønster som er en grunnleggende måte å forholde seg til verden på (Nafstad & Rødbroe 2013). Når en dialog varer over tid, inneholder den mange variasjoner som igjen skaper dynamikk i interaksjonen. Det er denne dynamikken som øker spenningen og mulighet for variasjon, slik at partene i dialogen blir mindre sårbar for brudd.

10.0 Avsluttende refleksjoner:

Utgangspunktet for å starte dette prosjektet var en undring over hva det er som gjør at Ida lykkes så godt i å etablere gode dialoger med personer med medfødt døvblindhet. Vi har kunnet gjenkjenne mye av det Ida gjør i teori som er utviklet innenfor fagfeltet de siste årene. Teoretisk kunnskap har både påvirket Ida sin praksis og vår forståelse av hva og hvorfor noe fungerer. Likevel er det en utfordring at personer med medfødt døvblindhet ikke synes å ta i bruk sine språklige potensialer. Ut fra dette, ønsket vi å få et mer nyansert bilde av det som skjer i interaksjon mellom Ida og personer med medfødt døvblindhet og av Idas kompetanse som partner.

Gjennom å beskrive og analysere våre kasus, har vi funnet frem til faktorer som vi mener har vesentlig betydning for å lykkes i å etablere gode dialoger med personer med medfødt døvblindhet. Disse faktorene har vi betegnet som kjennetegn på god partnerkompetanse. Kjennetegnene har vi, som tidligere nevnt, kategorisert i fem hovedområder:

- Kunnskap
- Forventninger og intensjoner
- Gjennomføring, teknikk, måte

- Etablering og regulering av samtalen
- Språk

Å beskrive kjennetegnene og å dele disse opp i hovedområder, har vært en utfordring, fordi alle kjennetegnene henger sammen og utgjør den helhetlige kompleksiteten i det en god partner tenker og gjør for å fremme utvikling av språk gjennom den kroppslige/taktile modaliteten. Språkutvikling og tilgang til informasjon og kunnskap om omverdenen henger nøye sammen. For personer med medfødt døvblindhet er dette en meget sårbar faktor. De er helt avhengig av at deres partnere gir dem tilgang til informasjon og setter denne inn i en meningsfull sammenheng og legger til rette for at de kan dele den med andre. Først da vil personene med medfødt døvblindhet kunne utvikle seg optimalt i forhold til de ressursene de har.

Tilgang til språk er en like sårbar faktor. Der er ikke noe naturlig språkmiljø for personer med medfødt døvblindhet og det er få som får være sammen med partnere som behersker et taktilt språk i like stor grad som Ida gjør.

I dette prosjektet har vi tatt for oss dialoger, kommunikasjon mellom en god partner og en person med medfødt døvblindhet. I prosjektet «Føl mitt språk» (Lundqvist og Klefstad 2012) blir det beskrevet hvordan man har gitt tilgang til samtaler mellom andre gjennom treparts-samtaler og flerpartskontekster. Dette er et aspekt som vi ikke har tatt i betraktning i denne sammenhengen, men som vi mener er et viktig område å ta hensyn til når man skal støtte personer med medfødt døvblindhet sin språkutvikling.

Intervjuet med Ida viser at hun er målrettet og bevisst på sin rolle og de strategier hun bruker i samvær med personer med medfødt døvblindhet. Ida bruker sin teoretiske kunnskap når hun inntoner seg og når hun tilpasser sin væremåte til den hun er sammen med. Ida har tanker om hva hun skal gjøre for å fange den andres interesse og for å komme i posisjon for å etablere en dialog. Likevel blir samværet og dialogen noe de utvikler sammen, en samkonstruksjon.

Det kommer tydelig fram at en solid formalkompetanse bidrar til å forstå og kunne reflektere rundt hvordan den enkelte person med medfødt døvblindhet kan utvikle

sine kommunikative forutsetninger og utvikle språk. Den kan også bidra til å gi partneren strategier underveis i interaksjonen. En god basiskompetanse innenfor taktilt tegnspråk ser ut til å frigjøre partneren til å bruke sin energi på å knytte sin formalkunnskap til det som skjer her-og-nå mellom deg og meg.

I pilotprosjektet «*døvblinde menneskers vei inn i språket*» (Forsberg, Nafstad, Høgmo 2014) ble det med utgangspunkt i hva casepersonene var opptatt av å følge med på/uttrykke i den aktuelle videosekvensen, sett på hvordan dette kan språkliggjøres eller språkliggjøres ytterligere. I hvert videoeksempel startet man med å se på hvordan dette ville vært formidlet på norsk tegnspråk, så på tegnspråk i taktil form slik det brukes med personer med ervervet døvblindhet og så på taktilt tegnspråk tilpasset personer med medfødt døvblindhet. Til slutt vurderte man hvordan dette kan språksettes for den enkelte caseperson. For personene med medfødt døvblindhet måtte «begrepet» som skulle ytres kunne avleses med kroppen, ofte være mer mimetiske og dermed formuleres annerledes enn hva det ville blitt gjort i kommunikasjon med personer med ervervet døvblindhet. Likevel ser en at kunnskap og erfaringer fra norsk taktilt tegnspråk bidrar til viktig kunnskap med hensyn til å støtte personer med medfødt døvblindhet sin språkutvikling.

Et av aspektene vi særlig har blitt oppmerksom på gjennom dette prosjektet er DU-perspektivet og den betydningen et slikt perspektiv har for interaksjonen. Det ser ut til at det å innta dette perspektivet bidrar til viktige psykologiske prosesser, som å bli sett, lyttet til og anerkjent som et menneske som har noe interessant å bidra med. Disse prosessene kan gi en styrket agens, - tro på at «mitt» bidrag kan deles og at andre i verden er interessert i å lytte til og respondere på mitt bidrag (Nafstad 2009). Å få tilgang til interaksjoner som ivaretar slike prosesser gir igjen økt kunnskap om egne og andres perspektiver, om sammenhenger og det bidrar til kunnskap om hvordan verden og menneskene i den ser ut. Det kan også se ut til at et slikt perspektiv hos partneren, støtter personen med medfødt døvblindhet sin oppmerksomhet og rettethet mot andre. Dette er ofte sårbart hos personer med medfødt døvblindhet, nettopp på grunn av døvblindhetens egenart. Dette psykologiske og kognitive aspektet er vesentlig for at interaksjonen skal bli robust nok til å håndtere dialogen og drive denne fremover. En dialog basert på en slik robust interaksjon, håndterer forhandlinger, misforståelser og et vanskelig lesbart

språkuttrykk uten å bryte sammen. Dette ser ut til å være viktige implikasjoner for at kommunikasjon og språk skal utvikles.

Prosjektet peker mot at god tegnspråkkompetanse hos partnere har stor betydning. Dette innebærer en praktisk tegnspråkkompetanse som gjør at en har et flytende, godt og tydelig språk. Samtidig er kunnskap om taktil sans og innsikt i hvordan omverdenen sanses gjennom denne viktig. Hvordan man overfører tegnspråket til et taktilt språk er vesentlig for å kunne avlese, bli avlesbar og kunne beskrive slik at personen med medfødt døvblindhet får tilgang til omverdenen.

En god tegnspråkkompetanse gir en forståelse av tegnspråkets oppbygging og meningsbærende elementer, som at det i tillegg til de manuelle elementene består av mimetiske, ikoniske og spatiale elementer i taktil modalitet som må uttrykkes slik at de kan avleses av og gi mening for personer med medfødt døvblindhet. Betydningen av kunnskap om etablering av kontakt samt kompetanse i å bygge samtalen både med hensyn til innhold og regulering ved et tydelig turtakingsmønster, er vesentlige aspekter hos den gode partneren.

I tillegg til den samlede kompetansen hos partneren, som vi kan betegne som taktil tegnspråklig kommunikasjonskompetanse, peker prosjektet på betydningen av holdningsmessige aspekter. Å møte en annen med en åpen nysgjerrighet, å ville vite hva den andre tenker, og å ha et ønske om å «møtes i tankene», vil være et godt utgangspunkt for en god dialog. Det vil påvirke det perspektivet partneren har i dialogen og dermed interaksjonen mellom de to partene. De forventninger en person har til seg selv som kommunikasjonspartner og til personen med medfødt døvblindhet sine forutsetninger, synes å ha betydning for å lykkes i å etablere de gode dialogene.

Prosjektperioden har vært en spennende og lærerik reise. Vi har fått bedre forståelse av hva Ida faktisk gjør i møte med personer med medfødt døvblindhet, hva som skjer mellom Ida og hennes partnere med medfødt døvblindhet og hvilke faktorer som har betydning for at hun i så stor grad lykkes. Vi håper at funnene i dette prosjektet kan være et nyttig bidrag til den pågående kunnskapsutviklingen om utvikling av kommunikasjon og språk hos personer med medfødt døvblindhet.

Referanser:

Baddeley, A.D. (1993). *Working memory or working attention?* In A.D.Baddeley & L. Weiskrantz (Eds.), *Attention, Selection, awareness and control: A tribute to Donald Broadbent*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Dammeyer J. & Nielsen A. (red.) (2013): *Kropslig og taktil sprogutvikling*. Materialecenteret, 2013 Danmark.

Endresen, Å. A. m.fl. (2012).: *Nye veier. Erfaringer fra tolketeam til personer med medfødt døvblindhet*. Statped 2012.

Erlenkamp, S. (2011): Grunntegnstilling i norsk tegnspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*. Årgang 29 · 2011 (s.87–116)

Forsgren, G., Høgmo H.K. & Nafstad A. V (under trykking): *Døvblindfødte menneskers vei inn i språket*. Prosjektrapport. Statped sørøst fagavd. døvblindhet og kombinerte syns- og hørselsvansker/Nasjonalt kompetansetjeneste for døvblinde.

Johannessen, A.M (2009). *Trust in the other- persons with congenital deafblindness: access to participation in dialogue* M.A. thesis in Educational Sciences, Faculty of Behavioral and Social Science, University of Groningen

Korsten, J. (2011). *QIAT* Listserv 4th April, Jane Farrall Consulting (web)

Larsen, F. A. m. fl. (2014). *Guidelines for Assessment of Cognition in Relation to Congenital Deafblindness*, Nordic Centre for Welfare and Social Issues, Denmark

Larsen, F. A. (2006). *Mental space theory –an introduction to the 6 spacer*. Published by the Nordic Staff Training Centre for Deafblind Services (NUD) for Dbi's Network on Communication and Congenitally Deafblind Persons 2004.

Lundqvist, E.K. & Klefstad, L. (2012). *Føl mitt språk*. Tromsø, Norge: UNN/ Regionsenter for Døvblinde.

Marková, I. (2008). *Dialogicality*. Dbi communication Network Lecturer. Dbi Communication Conference, Leeds.

Nafstad, A. V. (2009) *Kommunikasjon kan kurere: Fokus på kommunikativ agens hos personer med medfødt døvblindhet*. Faghæfte. Aalborg, Danmark: Videntcenter for Døvblindfødte (ViHS)

Nafstad, A.V. & Rødbroe I. B (2013). *Kommunikative relationer: Indsatser der skaber kommunikasjon med mennesker med medfødt døvblindhet*. Materialecenteret.

Nicholas, J. T. (2013). Tactile cognition and tactile language acquisition –an information processing approach. In J. Dammeyer & A. Nielsen (red.), *Kropslig og taktil sprogutvikling*. (pp. 45-79). Aalborg, Denmark. Materialecenteret.

Nyling, P (2003): INTRYCK SOM GER AVTRYCK, LEDER TILL UTTRYCK – Att skapa kommunikation med vuxna dövblindfödda. Prosjektrapport. Mo Gård og Nordisk Uddannelsescenter

Raanes, E. (2011): Tegnrom og taktilt tegnspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* · Årgang 29 · 2011 (s. 54-86)

Janssen, M. m.fl. (red.) (2006 - 2009). *Kommunikation og Medfødt Døvblindhed, booklet 1 (2006), 2 (2007), 3 (2008), 4 (2009)*. Materialecentret. Videncenteret for Døvblindfødte, Danmark og Viataal, Holland.

Vesaas, T (1971). *Kvart menneske er ei øy. Dikt i Huset og fuglen*. Tekster og bilete 1919-1969. Gyldendals Norsk forlag.

Wikipedia 03.02. 2015) Språk

Vedlegg

Original transkripsjon

Transkripsjon video Ole og Ida; Snakke om "påle" opplevelse

Start: 14:04:31 Slutt: 14:05:28

LP: lytte posisjon

SP: snakke posisjon

KP: Gest i kroppsposisjon (samkonstruert)

STORE BOKSTAVET: tegnspråk

Forhistorie:

Ida, Ole, Petra og rådgiver fra Statped har vært på båttur (sykkelbåt). Petra steker pannekaker på stormkjøkken, det er nydelig vær og I og O sitter ved siden av hverandre på en "bordbenk". De har nettopp skjenket kaffe og melk i koppen til O og I starter å snakke om at hun mangler kopp hos seg. Sist gang I og O møttes var de på stranden og utforsket en påle som stod der. Det så ut til å være en sterk opplevelse for begge.

Tid	Ole (tegn ytring)	Ida (tegn ytring)	Ole posisjoner/andre uttrykk	Ida posisjoner/ andre uttrykk
14:04:31 1. sek			Sitter skulder mot skulder, tar imot I invitasjon ved å legge vh i LP	Sitter skulder mot skulder, Inviterer taktilt (hh) starte samtale, snur hode mot O
04:32 2. sek	LP	PEK X 3	Ser mot I; kroppsposisjon mot bordet	Peker rundt på bordet foran seg
04:33 3. sek	"	HVA, PEK	"	"
04:34 4. sek	"	PEK	"	"
04:35 5. sek	LP	PEK X3	Endrer LP lett ned på fingertupp	Flytter hh mot O's kaffekopp
04:36 6. sek	Lp	PEK	Fokus på ansikt til I, lener seg mot I	Peker på kaffekopp
04:37 7. sek	Lp	PEK X2	Snur seg mot kopp, tar kopp m hh	Peker på kaffekopp
04:38 8. sek	Lp	PEK x3	Trekker kopp unna m hh, lytter til I med vh	Flytter hånd foran seg på bordet og peker
04:39 9. sek	Lp	JEG, HVA		
04:40 10. sek	SP	LP	Snur seg mot I, skifter til SP	
04:41 11. sek	SP	LP	Snur hele kroppen mot I, SP begge hender	Snur hele kroppen mot O, LP begge hender
04:42 12. sek	SP	LP	Sitter mot hverandre	Sitter mot hverandre
04:43 13. sek	FØR	LP	Bruker vh hh, i kontakt med I	Vh i kontakt m O, Hh LP

04:44 14. sek	"	"	"	"
04:45 15. sek	FØR	LP	"	"
04:46 16. sek	"	"	"	"
04:47 17. sek	LP		Gir ordet til I	
04:48 18. sek	LP	FØR, HVA?		
04:49 19. sek	SP	Lp		Gir ordet til O
04:50 20. sek	(KJØRE) strekk (PÅLE)	"	Viser gesten litt utydelig, reiser ikke hendene veldig høyt og kjøring først er veldig usikker	Lp
04:51 21. sek	"	"	"	"
04:52 22. sek	"	"	"	"
04:53 23. sek	Sp	Lp	Senker hendene	LP
04:54 24. sek	"vid" gest	Lp	Gir ordet til I	SP
04:55 25. sek	LP	PÅLE	Ser mot I	Legger til litt "vidde" Åå, ja, lener seg lett bakover
04:56 26. sek	"	"	NB! Se på uttrykket rundt munnen til begge to 😊	"
04:57 27. sek	"	"	"	"
04:58 28. sek	LP	TENKER		Pek mot hode
04:59 29. sek	Lp	FØR, HVA		Gir ordet til O
05:00 30. sek	Sp	LP		
05:01 31. sek	KJØRE	LP		
05:02 32. sek	"	"		
05:03 33. sek	"	"		
05:04 34. sek	"	"	Endrer uttrykk (smiler, ser tenksom ut) og snur ansiktet litt vekk	LP
05:05 35. sek	"	"	Tenksom	
05:06 36. sek	PÅLE	LP		(veldig lett LP)
05:07	"	"		"

37. sek				
05:08 38. sek	”	”	Veldig ”høyt” og tydelig uttrykk Begge smiler, er henvendt kroppslig	Begge smiler, er henvendt kroppslig
05:09 39. sek	Sp	Lp	Senker hendene	Senker hendene
05:10 40. sek	LP	SP	Gir ordet til I, vender hode slipper hh, men vh i LP	SP
05:11 41. sek	LP	TENKER/HUSKER	”	Inviterer O sin hh.
05:12 42. sek	LP	”		”
05:13 43. sek	LP	Starter ”holde-rundt” gest		Tar O sine armer og hjelper i posisjon
05:14 44. sek	KP	KP	Forstår og retter seg mot felles gest (”holde-rundt” gest)	”
05:15 45. sek	”	”	”	”
05:16 46. sek	”	”	Vender seg mot høyre (i gest)	Følger O sine bevegelser (i gest)
05:17 47. sek	LP	SP	(tilbake til hender)	(tilbake til hender)
05:18 48. sek	LP	PÅLE	Strekker høyt	Strekker høyt
05:19 49. sek	LP	JA, JA	Senker hånd, vender hode vekk	
05:20 50. sek	”	”		
05:21 51. sek	LP	KOSELIG X3		
05:22 52. sek	Lp	KOSELIGX2	Lette lyttehender, hode vendt mot bord	
05:23 53. sek	Lp vh	FØR, PÅLE	« høy» strekk	Høy strekk, sp hh
05:24 54. sek	”	”	Vender ansikt mot I	
05:25 55. sek	”	”	”	
05:26 56. sek	LP	SP	Beveger seg mot hverandre, helt nære kroppslig; enighet om ”koselig”?	Beveger seg mot hverandre, helt nære kroppslig; enighet om; ”koselig”?
05:27 57. sek	Lp	Sp	Starter å vende seg bort fra hverandre; kontakt skulder og arm	Starter å vende seg bort fra hverandre; kontakt skulder og arm
05:28 58. sek			Vender seg fra hverandre, ingen kontakt, samtale over.	Vender seg fra hverandre, ingen kontakt, samtale over.

Merknad om slutt 05:28 (58): Vi ser bare over bordet. Kan være kroppskontakt med ben. Sitter ved siden av hverandre så kontakten er der, men ikke knyttet til samtalen. Samtalen er ferdig nå.

Tidsplasseringer i samtalen:

Her og nå; initiert av I

Før: initiert av O

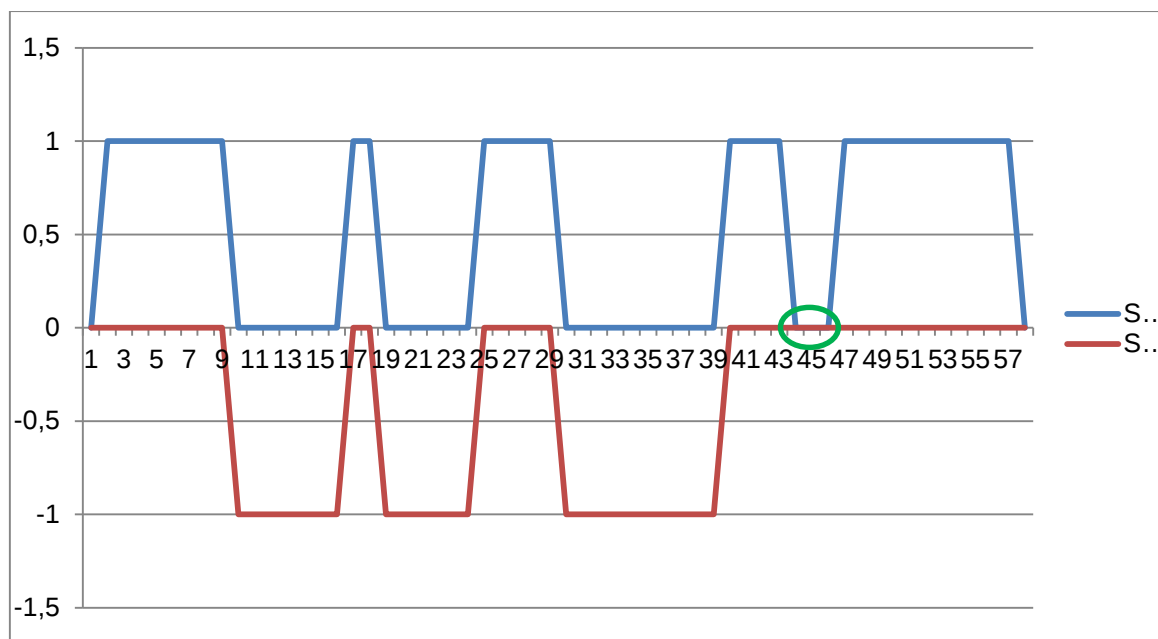
Tema: O introduserer tema for I. I henger "lett" med på mulig mening i gest han bruker. Dette er fordi han refererer til en felles opplevelse som han vet begge har erfart og delt.

Fysiske posisjoner: I og O sitter tett på benken og er fysisk tilgjengelig for hverandre gjennom hele samtalen

Håndposisjoner: God flyt mellom lytte- og snakke posisjoner. Begge tar ord og gir ord til den andre. Begge har varierte avlesningsstrategier.

Tegn/gester: Tydelige tegn, godt tempo. Gjentar, bekrefter og utvider. Bygger en trygg kontekst, dette kan ses ved at O sine tegn/gester blir tydeligere, når det virker som om han er sikrere på samtale temaet (kontekst) (eks. påle tegn høyt og tydelig, innledningsvis når han selv introduserer temaet lavere og utydelig)

Flyt/ resiprositet:

Diagrammet over viser Ole og Idas lytteposisjoner. Det blå diagrammet viser når Ole er i lytteposisjon (1) og det røde diagrammet viser når Ida er i lytteposisjon (-1). Tidslinjen i midten er sekunder. Når den enkelte er gitt skåre 0 betyr dette at de er i snakkeposisjon (har ordet). Sekund 44-46 er sirklet inn med grønt. Dette er skåret med 0. Dette illustrerer en samkonstruert gest/felles kroppsposisjon der de holder rundt hverandre og begge er aktive.

© Statped
Telefon: 02196

Utgitt 2015
Forfattere:
Åse Aune Endresen
Bergljot Rieber-Mohn
Annika Maria Johannessen

www.statped.no
facebook.com/statped
twitter.com/statped